Документ подписан простой электронной подписью
Информация о владельце:
ФИО: Бутакова Оксана Стефановна
Должность: директор
Дата подписания: 06.06.2024 11:08:58
Уникальный программный ключ:
92ebe478f3654efe030354ec9c160360cb17a169

Министерство образования и науки РС (Я)
ГБПОУ РС (Я) «Ленский технологический техникум»

15.01.35 Мастер слесарных работ

Профиль: технический

Государственное бюджетное профессиональное
образовательное учреждение
Республики Саха (Якутия)
«Ленский технологический техникум»
Учебно методический совет
Протокол № 11
«30» июня 2022 г.

ФОНД
ОЦЕНОЧНЫХ СРЕДСТВ
ПО УЧЕБНОЙ ДИСЦИПЛИНЕ
ПОО.01 «Родной язык: Якутский язык»
15.01.35 Мастер слесарных работ
(код и наименование специальности)
Слесарь механосборочных работ 3(4) разряда,
Слесарь - инструментальщик; 3(4) разряда,
Слесарь - ремонтник 3(4) разряда
(квалификация выпускника)

Ленск 2022 год

РАЗРАБОТЧИКИ:
Захарова Нина Январиевна, преподаватель ГБПОУ РС(Я) «Ленский технологический техникум».

РАССМОТРЕНО
на заседании ПЦК «Общепрофессиональных дисциплин»
Протокол № 11 «29» июня 2022 г.,
Председатель ПЦК
_______________ /Паршутина И.Л./
(подпись)

СОГЛАСОВАНО:
Внешние эксперты:
____
Ф.И.О., должность, организация

____
Ф.И.О., должность, организация

Содержание

Паспорт ... 4
фонда оценочных средств ... 4
Кодификатор контрольных заданий ... 5
Описание системы оценивания ... 6
1. Общие положения ... 11
2. Паспорт контрольно-оценочных средств ... 11
2.1. Результаты освоения учебной дисциплины, подлежащие проверке ... 11
2.2 Формы контроля по учебной дисциплине ... 15
2.3 Оценка освоения учебной дисциплины ... 16
2.4. Контрольно-измерительные материалы ... 16
1. Общие положения ... 53
2. Паспорт контрольно-оценочных средств ... 53
2.1 Результаты освоения учебной дисциплины, подлежащие проверке ... 53
2.2 Формы контроля по учебной дисциплине ... 57
2.3 Оценка освоения учебной дисциплины ... 58
2.4. Контрольно-измерительные материалы ... 58

Паспорт

фонда оценочных средств

по дисциплине ПОО.01 Якутский язык

№ п/п	Контролируемые разделы (темы) дисциплины	Код контролируемой компетенции (или ее части)	Наименование оценочного средства
1	**Раздел 1.** **Введение**	У1-У11; З1-З4	практическое задание тестирование перевод текстов
2	**Раздел 2.** **Речевой этикет, межличностные отношения**	У1-У11; З1-З4	практическое задание тестирование перевод текстов
3	**Раздел 3.** **Окружающая среда (природа, повседневная жизнь, досуг, условия жизни, навыки общественной жизни).**	У1-У11; З1-З4	практическое задание тестирование перевод текстов
4	**Раздел 4.** **Профессиональные навыки и умения в общественной жизни**	У1-У11; З1-З4	практическое задание тестирование перевод текстов

Функциональный признак оценочного средства (тип контрольного задания)	**Кодификатор контрольных заданий** Метод/форма контроля	Код контрольного задания
Проектное задание	**Учебный проект** (курсовой, исследовательский, обучающий, сервисный, социальный творческий, рекламно-презентационный). *Конечный продукт, получаемый в результате планирования и выполнения комплекса учебных и исследовательских заданий. Позволяет оценить умения обучающихся самостоятельно конструировать свои знания в процессе решения практических задач и проблем, ориентироваться в информационном пространстве и уровень форсированности аналитических, исследовательских навыков, навыков практического и творческого мышления. Может выполняться в индивидуальном порядке или группой обучающихся.*	1
Реферативное задание	**Реферат.** *Продукт самостоятельной работы обучающегося, представляющий собой краткое изложение в письменном виде полученных результатов теоретического анализа определенной научной (учебно-исследовательской) темы, где автор раскрывает суть исследуемой проблемы, приводит различные точки зрения, а также собственные взгляды на нее.*	2
Расчетная задача	**Контрольная работа**, индивидуальное домашнее задание, лабораторная работа, практические занятия, письменный экзамен. *Средство проверки умений применять полученные знания по заранее определенной методике для решения задач или заданий по модулю или дисциплине в целом.*	3
Поисковая задача	**Контрольная работа**, индивидуальное домашнее задание. *Частично регламентированное задание, имеющее нестандартное решение и позволяющее диагностировать умения, интегрировать знания различных областей, аргументировать собственную точку зрения. Может выполняться в индивидуальном порядке или группой обучающихся.*	4
Аналитическая задача	**Контрольная работа**, индивидуальное домашнее задание. *Средство, позволяющие оценивать и диагностировать умения синтезировать, анализировать, обобщать фактический и теоретический материал с формулированием конкретных выводов, установлением причинно-следственных связей.*	5
Графическая задача	**Контрольная работа**, индивидуальное домашнее задание. *Средство проверки умений применять полученные знания по заранее определенной методике для решения задач или заданий по модулю или дисциплине в целом.*	6
Задача на программирование	Контрольная работа, Индивидуальное домашнее задание.	7

Тест, тестовое задание	**Тестирование,** письменный экзамен. *Система стандартизированных заданий, позволяющая автоматизировать процедуру измерения уровня знаний и умений обучающегося.*	8
Практическое задание	**Лабораторная работа**, практические занятия, практический экзамен. *Средство для контроля приобретенных обучающимся профессиональных навыков и умений по управлению конкретным материальным объектом.*	9

Описание системы оценивания

Показатели оценивания

Наименование ОПОР	**25 баллов**	**20 баллов**	**15 баллов**	**10 баллов**
1.Владение знаниями терминологии	Знает и понимает термины и определения	Знает и понимает термины и определения, но допускает незначительные ошибки	В целом понимает, но допускает ошибки в знании терминологии и определений, исправляет после замечаний	Не раскрывает содержание термина, неуместно применяет термины
2.Результативность информационного поиска	Информация найдена верно, небольшие недочеты исправляются студентом сразу, помогает в поиске информации одногрупникам	Информация найдена не полная с неточностями, которые студент исправляет самостоятельно	Студент самостоятельно, в срок, с недочетами выполняет задания, с помощью преподавателя делает выводы	Информация найдена не полная с неточностями, которые студент не может исправить без помощи преподавателя
3.Скорость и техничность выполнения заданий	Студент самостоятельно, в срок и верно выполняет задания, делает выводы, помогает одногруппникам	Студент самостоятельно, в срок, с небольшими недочетами выполняет задания, делает выводы, помогает одногруппникам	Студент самостоятельно, в срок, с недочетами выполняет задания, с помощью преподавателя делает выводы	Студент с помощью преподавателя, несвоевременно, с недочетами выполняет задания, с помощью преподавателя делает выводы
4.Оформление заданий	Задания оформляет аккуратно в соответствии с	Задания оформляет аккуратно, но имеются	Задания выполняет неаккуратно, со значительными	Оформление не соответствует требованиям

	требованиями преподавателя, в соответствии с ГОСТ	замечания	замечаниями.	
5.Аргументированность суждений, широта кругозора	В письменной и устной речи приводит примеры, факты, описывает явления, производит сравнения, анализ, делает выводы	В письменной и устной речи приводит примеры, факты, описывает явления, производит сравнения, анализ, делает выводы, но затрудняется в построении логического изложения материала	Приводит примеры, описывает явления, факты, но затрудняется в логическом изложении, анализе, сравнении, выводах	Приводит примеры, факты, описывает явления, не делает выводы, сравнения
6.Поиск, обработка и предоставление информации по изучаемому материалу	Работает с литературой, поисковыми системами, подготовленная информация соответствует темам задания, полно раскрыта, отображена, при необходимости сопровождается наглядностью (схемами, рисунками), предоставляется логично в соответствии с требованиями, даются ссылки на источники	Работает с литературой, поисковыми системами, подготовленная информация соответствует темам задания, полно раскрыта, предоставление информации не в полной мере соответствует требованиям	Недостаточно проведен сбор и обработка информации, предоставление информации не соответствует требованиям	Проведен поиск и сбор информации, тема не раскрыта, или не соответствует заданию
7.Использование учебно-лабораторного оборудования для решения практических задач (измерительные приборы и	Знает устройство, назначение, методы работы с учебно-лабораторным оборудованием, производит работы с	Знает устройство, назначение, методы работы с учебно-лабораторным оборудованием, но допускает ошибки в	Не в полной мере владеет знаниями устройства, назначения, методами работы с учебно-лабораторным	Не в полной мере владеет знаниями устройства, назначения, методами работы с учебно-лабораторным оборудованием. Производит работы

инструменты)	применением учебно-лабораторного оборудования в соответствии с требованиями и технологией, соблюдает технику безопасности, бережно относится к оборудованию. Может оказать помощь в работе одногрупникам	работе с учебно-лабораторным оборудованием, соблюдает технику безопасности, бережно относится к оборудованию	оборудованием. Производит работы с замечаниями, соблюдает технику безопасности.	с нарушением технологии, принципов работы, имеет замечания по технике безопасности
8. Время на выполнение задания	Соблюдение время и подготовки задания, сроков сдачи заданий.	Превышение времени выполнения на 10 %	Превышение времени выполнения на 20%	Превышение времени выполнения на 30 и более %

Критерии оценивания

Количество баллов	Уровень сформированности	Оценка
85 – 100	повышенный	«отлично»
70 – 84	достаточный	«хорошо»
50 – 69	пороговый	«удовлетворительно»
менее 50	компетенция не сформирована	«неудовлетворительно»

Министерство образования и науки РС (Я)
ГБПОУ РС (Я) «Ленский технологический техникум»

Контрольно-оценочные средства для текущего и рубежного контроля учебной дисциплины ПОО.01 Родной язык: Якутский язык Основной профессиональной образовательной программы подготовки квалифицированных рабочих, служащих по профессии
18.01.29 Мастер по обслуживанию магистральных трубопроводов

Ленск, 2022

Контрольно-оценочные средства учебной дисциплины ПОО.01 Якутский язык соответствуют рабочей программе дисциплины, разработанной на основе Федерального государственного образовательного стандарта (далее – ФГОС) по профессии среднего профессионального образования 15.01.35 Мастер слесарных работ, утвержденного приказом Министерства образования и науки РФ от 09.12.2016 N 1576**.**

Организация-разработчик:

Государственное бюджетное профессиональное образовательное учреждение Республики Саха (Якутия) «Ленский технологический техникум»

Разработчик:

Захарова Нина Януариевна, преподаватель ГБПОУ РС(Я) «Ленский технологический техникум».

Рассмотрены и рекомендованы предметно – цикловой комиссией «Общепрофессиональных дисциплин»
Протокол № 11, от «29» июня 2022 г.

Председатель ПЦК ________ /Паршутина И.Л. /

1. Общие положения

Целью создания **Контрольно-оценочных средств (КОС)** является установление соответствия уровня подготовки обучающегося требованиям рабочей программы учебной дисциплины. Каждое оценочное средство обеспечивает проверку усвоения конкретных элементов учебного материала.

КОСы предназначены для определения уровня освоенных умений, усвоенных знаний и овладения компетенциями, т.е. способностью обучающегося применять знания, умения и личные качества в соответствии с задачами профессиональной деятельности.

Объектом применения КОС является измерение уровня достижения обучающимися установленных результатов обучения при проведении текущего, рубежного и промежуточного контроля успеваемости по дисциплине.

2. Паспорт контрольно-оценочных средств

2.1. Результаты освоения учебной дисциплины, подлежащие проверке

В результате освоения учебной дисциплины **ПОО.01 Якутский язык,** обучающийся должен обладать предусмотренными ФГОС освоенными умениями и усвоенными знаниями.

В результате контроля по освоению учебной дисциплины осуществляется комплексная проверка следующих умений и знаний, а также динамика освоения общих компетенций:

Результаты обучения: умения, знания и общие и профессиональные компетенции	Показатели оценки результата	Форма оценивания
Уметь:		
Уметь: ***У1.***читать слова и тексты, отвечать на вопросы;	Уметь отвечать и читать на якутском языке	*1 или 0 балл*
У2. правильно произносить звуки и интонировать повествовательные и вопросительные фразы,	Уметь правильно озвучивать якутскую речь	*1 или 0 балл*
У3. писать слоги, слова, предложения;	Уметь правильно писать по-якутски	*1 или 0 балл*
У 4. понимать относительно полно (общий смысл) высказывания на якутском языке в различных ситуациях общения;	Понимать смысл якутской речи	*1 или 0 балл*
У 5. описывать явления, события, излагать факты в письме личного и делового характера	Уметь описывать события, явления, факты	*1 или 0 балл*
У 6. заполнять различные виды анкет,	Уметь заполнять анкеты,	*1 или 0 балл*

сообщать сведения о себе в общепринятой форме;	сообщать сведения о себе	
У 7. аргументировать свою точку зрения по обсуждаемым темам;	Уметь аргументировать свою точку зрения	*1 или 0 балл*
У 8.вести диалог в ситуациях общения в бытовой, социокультурной и учебно-трудовой сферах, используя аргументацию, эмоционально-оценочные средства;	Уметь вести беседу	*1 или 0 балл*
У 9. рассказывать, рассуждать в связи с изученной тематикой, проблематикой прочитанных/прослушанных текстов; описывать события, излагать факты, делать сообщения; - создавать словесный социокультурный портрет своей страны на основе разнообразной страноведческой и культуроведческой информации;	Уметь рассказывать, рассуждать	*1 или 0 балл*
У 10. создавать словесный социокультурный портрет своей страны на основе разнообразной страноведческой и культуроведческой информации	Уметь создавать словесный социокультурный портрет своей страны	*1 или 0 балл*
У 11.использовать приобретенные знания и умения в практической и профессиональной деятельности, повседневной жизни.	Уметь использовать приобретенные знания и умения на практике	*1 или 0 балл*
Знать:		
З1.основные особенности фонетической системы якутского языка	Знать особенности фонетической системы якутского языка	*1 или 0 балл*
З.2основные единицы грамматического уровня, а также алфавит, звукобуквенные соответствия, правила чтения;	Знать основные составляющие якутского языка	*1 или 0 балл*
З.3значения новых лексических единиц, связанных с тематикой предлагаемого этапа и с соответствующими ситуациями общения;	Понимать значение лексических единиц	*1 или 0 балл*
З.4языковой материал: идиоматические выражения, оценочную лексику, единицы речевого этикета, и обслуживающие ситуации общения в рамках изучаемых тем.	Знать языковой материал	*1 или 0 балл*

Коды проверяемых компетенций	Показатели оценки результата	Оценка (да / нет)
ОК1. Понимать сущность и социальную значимость своей будущей профессии, проявлять к ней устойчивый интерес	• Адекватная самооценка процесса и результата учебной и профессиональной деятельности; • Осведомленность о различных аспектах своей будущей профессии; • Участие в профессионально – значимых мероприятиях (НПК, конкурсах по профилю специальности и др.); • Повышение готовности к осуществлению	

	профессиональной деятельности;	
ОК 2. Организовывать собственную деятельность, исходя из цели и способов ее достижения, определенных руководителем.	Обоснованность выбора вида типовых методов и способов выполнения профессиональных задач; Адекватная самооценка уровня и эффективности организации собственной деятельности по защите информации; Соответствие подготовленного плана собственной деятельности по защите информации требуемым критериям; Рациональное распределение времени на все этапы решения задачи; Совпадение результатов самоанализа и экспертного анализа эффективности организации собственной деятельности по защите информации;	
ОК 3. Анализировать рабочую ситуацию, осуществлять текущий и итоговый контроль, оценку и коррекцию собственной деятельности, нести ответственность за результаты своей работы.	• Обоснованность выбора метода решения профессиональных задач в стандартных и нестандартных ситуациях; • Использование оптимальных, эффективных методов решения профессиональных задач; • Принятие решения за короткий промежуток времени;	
ОК 4. Осуществлять поиск информации, необходимой для эффективного выполнения профессиональных задач.	• Обоснованность выбора метода поиска, анализа и оценки информации, необходимой для постановки и решения профессиональных задач, профессионального и личностного развития; • Грамотное использование оптимальных, эффективных методов поиска, анализа и оценки информации; • Нахождение необходимой информации за короткий промежуток времени;	
ОК5. Использовать информационно-коммуникационные технологии в профессиональной деятельности.	• Обоснованность выбора информационно-коммуникационных технологий для совершенствования профессиональной деятельности; • Соответствие требованиям использования информационно-коммуникационных технологий; • Эффективное и грамотное использование информационно-коммуникационных технологий для совершенствования профессиональной деятельности;	
ОК6. Работать в команде, эффективно общаться с коллегами, руководством, клиентами.	Обоснованность выбора структуры плана профессионального и личностного развития; Соответствие подготовленного плана ожидаемым результатам; Рациональное распределение времени на все этапы самообразования, повышения квалификации; • Участие в профессионально – значимых мероприятиях (НПК, конкурсах по профилю специальности и др.);	

ДОК 2. Готовность уважительно относиться к ценностям, историческому наследию, культурным традициям народов Якутии.	• Уважительно относится к ценностям, историческому наследию, культурным традициям народов Якутии.	

За правильный ответ на вопросы или верное решение задачи выставляется положительная оценка – 1-0 баллов, в зависимости от уровня выполнения.

За не правильный ответ на вопросы или неверное решение задачи выставляется отрицательная оценка – 0 баллов.

Уровень оценки компетенций производится суммированием количества ответов «да» в процентном соотношении от общего количества ответов.

Шкала оценки образовательных достижений

Процент результативности (сумма баллов)	Оценка уровня подготовки	
	оценка компетенций обучающихся	оценка уровня освоения дисциплин;
90 ÷ 100	высокий	отлично
70 ÷ 89	повышенный	хорошо
50 ÷ 69	пороговый	удовлетворительно
менее 50	допороговый	неудовлетворительно

2.2 Формы контроля по учебной дисциплине

Элемент учебной дисциплины	Формы и методы контроля					
	Текущий контроль		Рубежный контроль		Промежуточная аттестация	
	Формы контроля	Проверяемые У, З	Формы контроля	Проверяемые У, З	Формы контроля	Проверяемые У, З
Введение	Практическая работа	У1-У11; З1-З4	Практические занятия	У1-У11; З1-З4	Зачет, дифф. зачет	У1-У11; З1-З4
Речевой этикет, межличностные отношения	Практическая работа	У1-У11; З1-З4	Практические занятия	У20, У21 З7	Зачет, дифф. зачет	У1-У11; З1-З4
Окружающая среда (природа, повседневная жизнь, досуг, условия жизни, навыки общественной жизни).	Практическая работа	У1-У11; З1-З4	Практические занятия	У1-У11; З1-З4	Зачет, дифф. зачет	У1-У11; З1-З4
Профессиональные навыки и умения в общественной жизни	Практическая работа	У1-У11; З1-З4	Практические занятия	У1-У11; З1-З4	Зачет, дифф. зачет	У1-У11; З1-З4

2.3 Оценка освоения учебной дисциплины

Проверка знаний, обучающихся осуществляется с помощью выполнения практических заданий, тестов. Применение теста позволяет рефлексивно закрепить изучаемый материал, при этом избежать завышения итоговой оценки.

I. Задачи тестирования: эффективно использовать во время урока; включить в активную учебную деятельность обучающихся (100%); повысить интерес обучающихся к изучаемому предмету и профессии в целом.

II. Оценка уровня усвоения изученного материала складывается из совокупности оценок выполненных практических работ.

2.4. Контрольно-измерительные материалы

Текущий контроль

ТЕСТЫ

Тыл oлoҕo уонна сыһыарыыта

1. Тыл састааба туохтан турарый?

а) олоҕо

б) сыһыарыыта

в) дорҕооно

2.Сыһыарыылар тугу көрдөрөллөрүн быһааран сурааһынынан холбоо

-лар идэни

-һыт элбэҕи

-лаах күччатан

-чаан туохтааҕы

-ааччы

3. –*тааҕар* диэн ханнык сыһыарыыный?

а) тылы үөскэтэр

б) тылы ситимниир

4. Үөскэтэр сыһыарыы болдьох бэлиэтин ый

а)

б)

в)

5. Ситимниир сыһыарыы болдьох бэлиэтин ый

а)

б)

в)

6.Куобахчааннарга диэн тыл сөпкө састаабынын ырытыллыбытын бул

а) куобах – чаан – нар – га

б) куобах – чаан – нар – га

в) куобах – чааннарга

7. Нууччалыы суруллар тыл олоҕор наар илин аһаҕас дорҕоон (и; е; э) баар буолла5ына , сыһыарыыга ханнык дорҕоон сурулларый

а) а; у

б) э; и

в) а; у; ы

8. Нууччалыы суруллар тыл олоҕор биир эмэ кэлин аһаҕас дорҕоон буукубата (а; о; ы; у) эбэтэр ё,ю,я баар буолла5ына, сыһыарыыга ханык дорҕоон сурулларый7

а) э; и

б) а; у; ы

в) а; о; э

9. Нууччаттан киирбит тыллар сыһыарыыларын сурааһынынан холбоо

фельдшер	га
компьютер	гэ
милиционер	гэ
инженер	га

10. Нууччаттан киирии тылга сыыһа сыһыарыы эбиллибитин булан аннынан тарт

Операцияны, президены, республиканскай, учебнигы

Аат тыл

1. Аат тыл диэн тугуй?

а) Ким? Туох? диэн ыйытыыга хоруйдуур, предмет бэлиэтин көрдөрөр

б) Ким? Туох? диэн ыйытыыга хоруйдуур, предмети көрдөрөр

в) Хайдах? Ханнык? диэн ыйытыыга хоруйдуур, предмети көрдөрөр

2. Паараласпыт аат тыллары сурааһынынан холбоо

От -	бодо
Дьүһүн -	сымар
Таҥас -	мас
Сыт -	сап

3. Аат тыл атын-атын тылы кытта ситимнэһэригэр………… уларыйар

а) сыһыарыыта

б) олоо

в) сүһүөҕэ

4. Саха тылыгар хас падеж баарый?

а) 6

б) 8

в) 7

5. Араарыы падежка турар аат тылы бул

а) мастааҕар

б) кинигэтэ

в) остуолтан

6. Туттуу падеж ыйытыытын бул

а) Кими? Тугу?

б) Кимиэхэ? Туохха?

в) Киминэн? Тугунан?

7. **Оҕолуун диэн** аат тыл падеһын быһаар

а) тэҥнии

б) холбуу

в) сыһыарыы

8. Аат тыл тугунан уларыйар ый?

а) падеһынан

б) ахсаанынан

в) сирэйинэн

г) бириэмэнэн

9. Аһаҕас дорҕоонунан уонна дифтонунан бүтэр аат тыл тэҥнии падежка биир ахсааҥҥа ханнык сыһыарыыны ылынарый?

а) – тааҕар

б) – лааҕар

в) – дааҕар

10. Төрүт падежка турар аат тыл этиигэ ханнык чилиэн буоларый?

а) туһаан

б) кэпсиирэ

в) ойо5ос чилиэн

Солбуйар аат

1.Солбуйар аат ханнык сана чааһын солбуйарый?

а) аат тыл

б) даҕааһын аат

в) туохтуур

2.Солбуйар аат этиигэ ханнык чилиэн буоларый?

а) кэпсиирэ

б) туһаан

в) ойоҕос чилиэн

3.Солбуйар аат хайдах уларыйарый?

а) сирэйинэн

б) ахсаанынан

в) падеһынан

4.**Миигинэн** диэн солбуйар аат падеһын быһаар

а) туттуу

б) сыһыарыы

в) холбуу

5.Сирэй солбуйар ааты бул

а) эһиги

б) кинигэ

в) күөх

6.Сыһыарыы падежка турар солбуйар ааты бул

а) эйигин

б) миэхэ

в) кинилэр

7.**Биһиги** диэн солбуйар аат хаһыс сирэй буоларый?

а) 1

б) 2

в) 3

8.Туһаана солбуйар аатынан бэриллибит этиини аннынан тарт

а) Кинилэр төрдүс кылааска үөрэнэллэр.

б) Бу оскуолаҕа мин үөрэнэбин.

в) Бүгүн биэс уруок буолла.

9.**Эһигиннээҕэр** диэн солбуйар аат сөпкө ырытыллыбытын бул

а) үһүс сирэй, элбэх ахсаан, тэҥнии падеж

б) иккис сирэй, элбэх ахсаан, холбуу падеж

в) иккис сирэй, элбэх ахсаан, тэҥнии падеж

Туохтуур

1.Туохтуур тугу көрдөрөрүй?

а) хайааһыны

б) предмети

в) предмет бэлиэтин

2.Туохтуур соруйар киэпкэ ыйытыылара

а) Тугу гынар?

б) Хайыыр?

в) Тугу гын? Хайаа?

3. Туохтуур хас бириэмэлээҕий?

а) 3

б) 4

в) 5

4.Бэриллибит туохтуурдар бириэмэлэрин быһааран сурааһынынан холбоо

билиҥҥи	ыллыа
ааспыт	ыллыыр
кэлэр	ыллаабыт

5. Билиҥҥи бириэмэҕэ турар туохтууру бул

а) суруйар

б) көрүө

в) ыллаабыта

6. Иккис сирэй элбэх ахсааныгар турар туохтууру бул

а) олор

б) суруйаҕыт

в) туулуубут

7. Паараланар туохтуурдары сурааһынынан холбоо

сүүр -	кэл
бар -	көт
ыллыыр -	көтөр
үөрэр -	туойар

8.Утарыты суолталаах туохтуурдары сурааһынынан холбоо

аҕал	таҕыс
бул	биэр
киир	илт
ыл	сүтэр

9. Аат тылтан үөскээбит туохтууру бул

а) тур

б) утуйар

в) олоҥхолоо

10. **«Охтоохтон…, саалаахтан…»** диэн өс хоһоонугар соруйар киэпкэ турар туохтуурдары ситэр

а) самныма

б) охтоҕун

в) охтума

г) самнар

11. **Ытыаҕа** диэн туохтуур сөпкө ырытыллыбытын бул

а) ыыт, билиҥҥи бириэмэ, биир ахсаан, 3 сирэй

б) ыытар, кэлэр бириэмэ, биир ахсаан, 3 сирэй

в) ыыт, кэлэр бириэмэ, биир ахсаан, 3 сирэй

Да5ааһын аат

1.Даҕааһын аат предмет …………. көрдөрөр

а) аатын

б) бэлиэтин

в) тугу гынарын

2. Даҕааһын аат хайдах уларыйарый?

а) падеһынан

б) сирэйинэн

в) ахсаанынан

г) уларыйбат

3.Сыһыарыытыгар –эй суруллар нууччаттан киирбит даҕааһыны аннынан тарт

а) политическ ____________

б) медицинск _____________

в) государственн ___________

4. Даҕааһын аат кэпсиирэ суолтатыгар туттуллубут этиитин булан аннынан тарт

а) Күөх халлаан күндээрэн турар.

б) Куба курдук кылбаа маҥан.

в) Оҕолор хайыһарга күрэхтэстилэр.

5. Даҕааһын аат аат тылтан үөскээбит тылын бул

а) саалаах

б) үчүгэй

в) күөх

6.Даҕааһын аат туотууртан үөскээбит тылын бул

а) саҥа

б) сүүрүүк

в) бастыҥ

7.Маарыннаһар суолталаах даҕааһын ааттары булан сурааһынынан холбоо

бөҕө	сымса
хапсаҕай	мөкү
куһаҕан	күүстээх
туйгун	үчүгэй

8. Утарыта суолталаах даҕааһын ааттары булан сурааһынынан холбоо

хара	аһыы
хойуу	үрүҥ
минньигэс	убаҕас
халыҥ	чараас

9. Аат тыл да5ааһын аат суолтатыгар туттуллубутун бул

а) саҥа ырыа

б) тимир оһох

в) бастыҥ аа5аачча

10.Даҕааһын аат аат тыл суолтатыгар туттуллубутун бул

а) кыһыллар кыайдылар

б) сырдык күн

в) күөх халлаан

Показатели оценивания результатов тестирования

Наименование ОПОР	**25 баллов**	**20 баллов**	**15 баллов**	**10 баллов**
1) Владение знаниями терминологии	Знает и понимает термины и определения	Знает и понимает термины и определения, но допускает незначительные ошибки	В целом понимает, но допускает ошибки в знании терминологии и определений, исправляет после замечаний	Не раскрывает содержание термина, неуместно применяет термины
2) Правильность выбора ответа или ответов	Ответы выбраны верно, в срок	Ответы выбраны верно, с небольшими недочетами, своевременно	Студент с недочетами и с небольшой задержкой во времени выполняет задания	Большинство ответов выбраны не верно и несвоевременно

3) скорость и техничность выполнения тестовых заданий	Студент самостоятельно, в срок и верно выполняет тестовые задания	Студент самостоятельно, в срок, с небольшими недочетами выполняет тестовые задания	Студент самостоятельно, в срок, с недочетами выполняет тестовые задания	Студент с помощью преподавателя, несвоевременно, с недочетами выполняет тестовые задания
4) Оформление заданий	Задания оформляет аккуратно в соответствии с требованиями преподавателя	Задания оформляет аккуратно, но имеются замечания	Задания выполняет неаккуратно, со значительными замечаниями	Оформление не соответствует требованиям преподавателя
5) Время на выполнение задания	Соблюдение время и подготовки задания, сроков сдачи заданий.	Превышение времени выполнения на 10 %	Превышение времени выполнения на 20%	Превышение времени выполнения на 30 и более %

- **Общее количество вопросов принимается за 100%. Оценка выставляется по значению соотношения правильных ответов к общему количеству вопросов в процентах.**

Критерии оценок

1. **Оценка «5» (отлично) – от 85 до 100% правильных ответов;**
2. **Оценка «4» (хорошо) – от 75 до 84 % правильных ответов;**
3. **Оценка «3» (удовлетворительно) – от 50 до 74 % правильных ответов;**
4. **Оценка «2» (неудовлетворительно») – менее 50% правильных ответов**

Тексты для перевода

Өлгөмотон.

Биирдэбиһигиотоннуубардыбыт. Минтуосыаҕасыллым. Оттон быраатым Петя бидон ылла. Сирин билэр буолан, отонноох сиргэ быһа тиийдибит.

Быйыл отон өлгөмнүк үүммүт. Биһиги хомуйан бардыбыт. Биирдэ үргээтэххэ ытыһың туолар. Олус минньигэстэр. Иһиппитин толорон дьиэбитигэр бардыбыт. (37)

- *Хоһуласпыт бүтэй дорҕооннору булан бэлиэтээң.*

Күһүн.

Көмүс күһүн тииийэн кэлбит. Сарсыарда туман көтөр. Күнүс сайыҥҥылыы ичигэс. Отмас сэбирдэҕэ саһарбыт. Тураахтар соҕуруу барааары бэлэмнэнэллэр. Оҕолорун көтүтэ үөрэтэллэр. Мустан үөрүнэн көтөллөр.

Күһүн – кэрэ кэм. Айылҕа барахсан араас өҥүнэн оонньуур. (32)

- *Уһун аһаҕас дорҕоонноох тыллары аннынан тарданбэлиэтээҥ.*

Оҕолор быыһаатылар.

Коля уонна Ваня куйаас күн сөтүөлээтилэр. Арай эмискэ тураах айманна. Көрбүттэрэ элиэ тураах оҕотун кытаахтаабыт. Уолаттар элиэни тааһынан тамнаатылар. Элиэ ыксаата. Тураах оҕотун ыһыктан кэбистэ. Онтуката ууга түстэ. Уолаттар тураах оҕотун ууттан таһаардылар. Күн уотугар кууртулар. (36) (Е.Макаровтан)

- *Бүтэһик этии тылларын ырытыҥ. Дифтоннары уонна аһаҕас дорҕооннору булан бэлиэтээҥ.*

Модьугу.

Модьугу диэн тыҥырахтаах көтөр түүн бултуур. Күнүс саһар идэлээх. Кини күнүс көрбөт.

Биирдэ мин тыа саҕатынан баран истим. Ытым улахан арбах иһигэр туох эрэ баарын биллэ. Үрэ-үрэ арбах анныгар киирэн барда. Арай күтүр улахан модьугу ойон таҕыста. Олус уолуйбут модьугу чугас турар харыйа диэки көппүтэ. (46)

- *Икки хоһулаһыылаах тылы булан уһулуҥ уонна оннук биир тылла бэйэҕититтэн суруйуҥ.*

Эһэ.

Сайын этэ. Арай биир киэһэ тэлгэһэҕэ сүөһүлэри батыһан эһэ киирэн кэлбитэ. Тыа кырдьаҕаһа дьон олорор сиригэр киирэрэ дьулаан этэ. Биһиги таһырдьа сырсан тахсыбыппыт. Көрбүппүт, уҥуох-тирии буола дьүдьэйбит. Хараҕын уота өһөн хаалбыт. Нэктэл буолбут түүлээх. Кырдьаҕас эһэ хотон аттыгар кэлэн, төбөтө саллайан олороро. Эһэни сайыны быһа аһатан илдьэ сылдьыбыппыт. (50) (Е.Макаров)

- *<u>Рдь</u>- сэргэстэспит тылларын булуҥ.*

Куоҕас.

Атырдьах ыйын саҥатыгар Коля уонна Миша икки оҕолоох куоҕаһы көрбүттэрэ. Оҕолорун умсарга үөрэтэ сылдьара. Сарсыныгар тииийбиттэрэ бу күөлгэ пионерскай лааҕыр оҕолоро кэлбиттэр. Оонньуу-көр бөҕөнү түһэрбиттэр. Куоҕас ол оҕолортон мэһэйдэппит. Биир

оҕотун көхсүгэр сүгэн үөһэ көтө сылдьара. Биир оҕотун хайыы - үйэҕэ күрэппит. Ханна тиэрдибитэ биллибэт. (45) (Е.Макаров)

- *<u>Рдь</u> уонна <u>лдь</u>, <u>лг</u> сэргэстэһиитин булан бэлиэтээҥ, биир тылы сүһүөхтээҥ.*

Бурдук.

Сайылыктан чугас соҕус саһарчы буспут бурдуктаах бааһына тыалга бигэтэн долгуннурар. Күммүт үөһэ ойон, буолакка дьон-сэргэ уонна техника тоҕуоруйар. Комбайннар үлэлээн тиҥийэллэр. Самосвал массыынаҕа комбайн бункерыттан көмүс туорах курулуу кутуллар. Самосвал туолла да элеватор диэки куугуната турар.

Сахабыт сиригэр Амма уонна Өлүөхүмэ өҥ хочолоругар, бааһыналарыгар сэлиэһинэй үүнэр. (50)

- *Дуоскаҕа суруйуу: Комбайннар, бункерыттан, элеватор.*
- *<u>Бурдуктаах</u>, <u>күммүт</u> диэн тыллар олохторун, сыһыарыыларын бэлиэтээҥ.*

Хатыҥ.

Үрдүк томторго соҕотох хатыҥ үүммүтэ. Күһүҥҥү тыал хатыҥ сэбирдэхтэрин турута сынньара.

Оскуола оҕолоро ол хатыҥ аттыгар мастары олордорго быһаарбыттара. Кинилэр үөтү, тэтиҥи, харыйаны, бэһи олордубуттара.

Саас мастар бары көҕөрбүттэрэ. Аны хатыҥ соҕотох буолбатах, аттыгар доҕоттордоох.

Хойут мастар улаатыахтара. Дьоннор сынньаныахтара. Суугунас лабааларыгар олорон чыычаахтар ыллыахтара. (50)

- *<u>Үөтү</u>, <u>тэтиҥи</u>, <u>харыйаны</u>, <u>бэһи</u> диэн тыллар олохторун, сыһыарыыларын бэлиэтээҥ.*

Эһэ туһунан.

Саха сиригэр <u>киэҥник</u> тарҕанан хара уонна хагдаҥ эһэлэр үөскүүллэр.

Хагдаҥ эһэлэр кугас, кытархай <u>саһархайдыҥы</u> эбэтэр хап-хара <u>өҥнөөх</u> буолаллар. Кинилэр сайын үксүн үрэхтэр <u>сүнньүлэрин</u> кэрийэллэр. Сискэ, хара тыаҕа отон бустаҕына тахсаллар. Күһүнүгэр <u>кыстыыр</u> сирдэрин тастарыгар өрүстэр, үрэхтэр, үрүйэлэр үрдүлэригэр уонна эргэ <u>куруҥҥа</u> киирэллэр.

Үчүгэйдик уойбут эһэлэр кыһын алта аҥар ый утуйаллар. (51) (А.Пахомовтан)

- *Бэлиэтэммит тыллары быһаара-быһаара суруйуҥ.*

Бастакы булт.

Мин үһүс кылааска үөрэнэ сылдьан солоҥдону бултаан турабын. Ол маннык буолбута.

Күһүн, хаар түспүтүн кэннэ, ыппын кытта ойуурга сырыттыбыт. Арай ытым сыгынах аннын үр да үр буолла. Мин сүүрэн тиийэн сыгынах аннын маһынан анньыалаатым. Онуоха кыра сырдык кыһыл өҥнөөх кыыл ойон тахсан тиит диэки сүүрдэ. Биһиги эккирэттибит. (49) (Бэлэм буолтан)

- *Биэс аат тылла талан суруйуҥ, ыйытыыларын суруйуҥ.*

Тураах оҕото.

Суол кытыытыгар туох эрэ хара ыстаҥалыы сылдьара. Көрбүппүт, кып-кыракый тураах оҕото олорор. Кыната тостубут. Туора соһо сылдьар.

Тутан ылан дьиэбитигэр илдьэ бардыбыт. Тураахпыт оҕотун Федя диэн ааттаабыппыт. Араас үөннэринэн аһаппыппыт. Кэнникинэн тураахпыт дьиэтийбитэ. Кыната да оспута.

Федя ордук Мурзилка диэн куоскабыт оҕотун кытта доҕордоспута. Кинилэр биир иһиттэн аһыыллара. (50) (Бэлэм буолтан)

- *Чопчу предметтэри көрдөрөр үс аат тылла булан устуҥ. Ыйытыыта туруоруҥ.*

Кистэлэҥ.

Билигин <u>Алдан</u> куорат турар сиригэр түҥ тайҕа этэ. <u>Орто</u>-<u>салаа</u> өрүскэ түһэр кыракый үрэххэ ханнык сир баайа баарын <u>эвенк</u> булчуттара эрэ билэллэрэ.

Аптаах илиинэн ыһыллыбыт курдук, үрүйэ устун көмүс тарҕанан сытара. <u>Эвенкилэр</u> ити көмүстээх үрүйэни баайдартан, <u>тойоттортон</u> өр сылларга кистээн сылдьыбыттара. Кинилэр, үрүйэ кистэлэҥэ <u>арылыннаҕына</u>, <u>булчуттарга</u> алдьархай үөскүө дии саныыллара. (50)

- *Бэлиэтэммит тыллары быһаара-быһаара суруйуҥ.*

Өлүөнэҕэ.

Сарсыарда. Күн саҥардыы сырайан эрэр. Бөлүүн этиҥнээх ардах тоҕо суккуйан ааспыт. От – мас ибили сытыйбыта сүрдээх. Хаамтахха күөх оттон уу тохтор.

Угуттаан дэбилийбит Өлүөнэ доллоһуйа устар. Кини кэтиит-кэтит иэнигэр күөх халлаан күлүгүн көрүнэр. Үрдүк модьоҕо сыыртан хараҥаччылар өрүс диэки көтөн сылбырыйаллар. Элбэхтэрэ бэрт буолан биир кэм ытылла олороллор. Көстүбэт куруһубаны салгыҥҥа ойуулууурга дылылар. (54) (В.Сыромятников)

- Айылҕакөстүүлэринкөрдөрөраттылларыбуланбэлиэтээҥ.

Кырса.

Кырсамуусмаҥантүүлээх. Уһунхойуутүүтэтымныыттанхарыстыыр. Кырсатуундараҕаүөскүүр.

Түргэнатахтаах. Сэргэх, чэрэҥнэскулгаахтаах. Саспытыбуланкөрөркыраҕыхарахтаах. Олуссытымсахмуруннаах.

Сайынтоҥбуорутобулухаһар. Үрдүктомторгохороонноҥостор. Оккооҕолорунулаатыннарар. Үүтүнэнуоннабалыгынанаһатар. Кырсакутуйаҕытутансиир. Күһүнтүүтэситтэҕинэбултууллар. (49) (Н.Пестряков)

Күөлгэ.

Түөлбэдиэнкыракүөлтэнхайадакөтөрарахсыбат. Атынулахандаҕаныкүөллэргэаанньатүспэттэр. Букүөлаһылыктаах, этэҕэлээх. Ононкустаркүөлуутатуохаһылыктааҕынбилэллэрэбит. Итихайдахбилэллэрий?

Айылҕакыыллара, көтөрдөрөайылҕаныаһарыбилэллэр. Сылгычыычааҕасылаайыбиирсиргэсымыыттыыр. Тураахтаруйаларынхаһандасүтэрбэттэр.

Айылҕабарахсанолусдадьикти! (52) (Е.Макаров)

- *Биир уонна элбэх ахсааҥҥа турар үстүү аат тылла булан уһулуҥ. Анал ааты булан бэлиэтээҥ.*

Албын саһыл.

Өрдөөҕүтэ саһыл уонна бөрө доҕордоспуттар. Саһыл дьиэ көрөр, бөрө бултаан аҕалар. Саһыл бөрөнү кытта бииргэ хороон хастарга быһаарыммыттар.

Бөрө үөрэ санаабыт. Кини урут аһыыр аһа, иттэр дьиэтэ суох олорбута. Ол иһин быста хоргуйара, ырдьаччы тоҥоро. Онон бэрт улгумнук, ону ааһан саһыл өйүн хайҕаан, сөбүлэспитэ.

Бөрө түүн аайы бултуур. Күнүс да сынньаммат. Саһыл сорудаҕынан ампаар оҥорор. (55) (И.Сосинтан)

- *Аат тылларга үс холобурда булуҥ.*

Дьикти түүн.

Айаал ийэтин кытта аҕата оттуур сиригэр барыста. Хомунан барыыларыгар боруҥуй буолла. Хойуу тыа устун ыллык суолунан хаамсан истилэр. Аны көбүс-көнө былыргы солооһун кэллэ. Тулатыгар анаан олордубут курдук намчы хахыйахтар үүммүттэр. Аны ый чаҕылыйан таҕыста. Ый сырдыгыттан күөх түүн эбии дьикти кистэлэҥэ арылынна. Мастар уу-чумпуга бигэннилэр. Эчи кэрэтин, күһүҥҥү түүн! (51)

- *Даҕааһын ааттары булан бэлиэтээҥ.*

Халтархай табаарыс.

Кымырдаҕас хатыҥҥа ыттыбыт. Буортулаах үөнү туппут. Эмискэ күүстээх тыал түспүт. Кинини салгыҥҥа ытыйан таһаарбыт. Үрэх уҥуор бырахпыт. Кымырдаҕас тула көрүммүт, букатын билбэт сирэ эбит. Хойуу от быыһыгар мунан хаалбыт. Үрэххэ киирбит. Көрбүтэ уҥуор дьиэтэ турар эбит. Таһааран биэр диэн чохуттан көрдөспүт. Чохута үөс диэки уста турбут. Чоху көхсө килэркэй, халтархай. (52)

- *Да5ааһын ааттары ситимнэһэр аат тылларын кытта холбуу бэлиэтээҥ.*

Таммахтар.

Саргылаах саас сандааран кэллэ. Күммүт уота сылыйан, араас дьэрэкээн өҥнөөх сардаҥаларынан күлүмнүү оонньоото. Күн уота ириэрэн, от-мас, кырыыса хаара таммах буолан түстэ.

Сандал саас аан бастаан бу таммахтар түһүүлэриттэн саҕаланар. Күн уота күүскэ сылыйдаҕына өрүһүспүттүү түргэнник тобугуруу түһэллэр. Онтон күн уота саппаҕырда да, аргыый аҕай, наһаа бытааннык, сүрэҕэлдьээбиттии таммалыыр. (50)

- *Бастакы этиини сүһүөхтээн суруйуҥ.*
- *Бастакы этиигэ даҕааһын ааты ситимнэһэр тылын кытта бэлиэтээҥ.*

Күөх зона.

Куула тыа аннынан үрэх ааһар. Кытыытын тулалыы ып-ыраас сиргэ талахтар үүммүттэр. Кинилэр намчы лабаалара биир тэҥ куудара буолан мөлбөһөн тураллар.

Талахтар кэтэх өттүлэригэр күлүк сир баар. Онно көпсөркөй хара буорга моонньоҕон, дөлүһүөн, хаптаҕас уктара олордуллубуттара. Сэбирдэхтэр быыстарыгар хаптаҕас хойуу отонноро кытаран-наҕаран көстөллөр.

Бу барыта оҕолор олордубут уктара. (49) (Е.Макаровтан)

- *Даҕааһын ааттары быһаарар аат тылларын кытта булан ыйытыыларда туруоруҥ.*

Лабааҕа олорбут чыычаах.

Ойуур иһигэр киирэбин. Күөх солко мутукчанан лаглайа симэммит титириктэр тураллар. Бу кэмҥэ ойуур барахсан киһини бэйэтигэр тардар курдук.

Ол истэхпинэ, иннибэр сип-синньигэс лабааҕа чыычаах түстэ. Күрүҥ өҥнөөх. Кылгас моойдоох. Харахтара хара оҕуруо курдуктар.

Чыычаах барахсан… Түүтэ-өҥө ырааһын! Хамсыыр буолбатах, тырымныыр. Таммах курдук ып-ыраас харахтара үөрүү уотунан чаҕылыһаллар. (50) (А.Сыромятникова)

- *Аат тыллары булан ыйытыыта туруоруҥ.*

Күһүн кэлиитэ.

Түүн аайы хаһыҥныыр. Хаар хаһыҥ нарын-намчы хатыҥ мастары хаарыйда. Онтон сайылык саҕатынааҕы тииттэр көп лабааларын солотуу кыраасканан сотон ааста.

Күн күнүһүн бэрт сылаастык сырайбахтыыр. Чуумпуга көрдөххө сыһыы үрдүнэн ооҕуй оҕус күөх илимин утаҕа салгыҥҥа көтөр. Тула ып-ыраас, дьэп-дьэҥкир, чэбдик. (42) (И.Сыромятниковтан)

- *Маарыннаһар суолталаах хас да даҕааһынна суруйуҥ.*

Тайҕа.

Тайҕаны илэ хараҕынан көрөр үчүгэй даҕаны! Оноҕос курдук көнө тиит мастар халлааҥҥа харбаһаллар. Хараҥа күөх харыйалар тыаһа-ууһа суох иһийэн тураллар. Үрүҥ көмүс өҥнөөх тирэх мастар, айгыр-силик хатыҥнар киэмсийэ киэркэйэллэр. Тэтиҥ мас сэбирдэхтэрэ тэлибирии оонньууллар. Өрүстэр биэрэктэрин намыын-намчы үөттэр киэргэтэллэр. Тайҕаҕа отон арааһа үүнэр. (46)

- *Элбэх ахсааҥҥа турар туохтуурдары булан сыһыарыыларын бэлиэтээҥ.*

Күн көлүйэ.

Көлүччэ мэндээркэй иэнигэр эрэһэ долгуннар дьэрэлиһэ сүүрэллэр. Кытыытыгар кылыкынас от бөҕө үүммүт. Тыатын саҕатыгар сиэдэрэй үөттэр лаглаһан үүммүттэр. Бу кыракый көлүччэ бэрт минньигэс балыктаах эбит.

Былыр сут дьыл дьоннор хоргуйан өлө сыспыттар. Күн аайы көлүйэлэригэр киирэн куйуурдуур эбиттэр. Көлүйэ барахсан сааһы быһа балыгынан аһаппыт. Бар дьону өлүүттэн быыһаабыт. Ол иһин кинини Күн көлүйэ диэбиттэр. (54) (И.Сосинтан)

- *<u>Сүүрэллэр</u>, <u>үүммүттэр</u> диэн туохтуурдарга ыйытыыта туруоруҥ.*

Кыһын.

Биһиги айаннаан иһэбит. Табалар сындыыстанан иһэллэр. Тымныыга тыыналлара ыраахтан бургучуйан көстөр. Кыһын тымныыта да сүрдээх. Айанныыр суолбут уһун, ыраах, олус сылаалаах. Күүстээх тыал уун-утары сирэйбитигэр үрэр. Үөһэ көрдөххө түгэҕэ биллибэт борунгуй халлаан. Арай ыраах сулустар чаҕылыһаллар.

Быйыл кыһын биһиги элбэх тииҥи, саһылы бултаатыбыт. (44)

- *Бастакыэтиинисүһүөххэараарыҥ.*
- *Чопчу предмети көрдөрөр үс тылла булан суруйуҥ.*

Уу.

Уу айылҕаҕа улахан туһалаах. Уу баар сиригэр үүнээйи арааһа үүнэр. Хамсыыр харамай элбэхтик үөскүүр. Уу суох сиригэр буортан туох да үүммэт. Биир да кыыл үөскээбэт.

Айылҕа уута күөллэргэ, өрүстэргэ, муораларга мунньустар. Улаах сирдэргэ дьон олохсуйар. Муора уута доруобуйаҕа туһалаах.

Ууну киһи иһэригэр уонна суунарыгар, сири нүөлсүтэригэр туһанар. Ууну харыстаан туһаныахха. (50)

- <u>Биирдакыылүөскээбэт</u> *диэн этии тылларын сүһүөххэ араарыҥ.*
- *Айылҕа көстүүлэрин көрдөрөр аат тылларда суруйуҥ.*

Күөрэгэй-хорсун чыычаах.

Талах быыһыгар кыракый чыычаах хамсаабакка олорор. Тоҥмут быһыылаах. Эмискэ чыычаах тыалы утары өрө көтөн таҕыста. Намчы кынатынан салгыҥҥа уйдаран турда. Үөһэттэн дьикти ырыа дьурулаата. Тыал ол ырыаттан тохтуурга дылы буолла. Сотору хас да күөрэгэй өрө көтөн таҕыстылар. Хаарынан бүрүллүбүт сыһыы көмүс дорҕооннорунан туолла. Күн сылаас сарданаларыттан хаар уллан барда. Сарданалаах сааһы уруйдуур тойук кутулла турда. (55)

- *Бастакы этиини ырытыҥ. Туһааны, кэпсиирэни, ойоҕос чилиэннэри булан бэлиэтээҥ.*

Туундара күһүнэ.

Туундараҕа күһүн эрдэ кэлэр. Халлаан сотору тымныйар. Табалар аны күлүмэнтэн, тигээйиттэн куттамматтар. Эбэҥкилэр табаларын кытта тыалаах сиргэ көһөллөр. Түүн ахсын хаһыҥ түһэр. Муус халыҥаан иһэр. Күһүнү кыһын солбуйар. (28)

Ыраас таммахтар.

Тыал ойуур көтөҕөтүн тэбиир. Халлаан улам тымныйан, былытыран барар. Сотору-сотору ардыыр. Лабаалартан, харах уутун курдук, ыраас таммахтар тохтоллор. Ону мин мастар тымныыттан тоҥон ытаһаллар дии саныыбын. Испэр мастары олус аһынабын. (31)

- *Ыраас таммахтар тохтоллор диэҥҥэ ханнык тыл предмет аатын, ханнык тыл предмет бэлиэтин, ханнык тыл предмет тугу гынарын көрдөрөллөрүй?*

Маҥнайгы хаар.

Маҥнайгы хаар түстэ. Салгын сөрүүдүйбүт. Сир үрдэ мап-маҥан буолбут, сымнаҕас хаарынан сабыллыбыт. Дьиэлэр сарайдара, мастар маҥхайбыттар, хаарынан бүрүллүбүттэр. Эмискэ күн чаҕылыйа тыкта. Салгын эмиэ ырааһырда. (26)

Кыһын.

Айаннаан иһэбит. Табалар биир кэмник сиэлэн иһэллэр. Тыыннара бургучуйар. Барар суолбут уһун. Тымныыта сүрдээх. Күүстээх тыал уун-утары үрэр. Үөһэ көрдөххө, түгэҕэ биллибэт боруҥуй халлаан. Арай сулустар чаҕылыҥнаһаллар. (28)

- *Кэнники этии тылларын сүһүөхтээҥ. Сүһүөхтэр араастарын бэлиэтээҥ.*

Чыычаах оҕото.

Мотя сибэккилии сырытта. От быыһыттан чыычаах көтөн таҕыста. Көрбүтэ чыычаах оҕолоро сыталлар. Айахтарын аталлар. Ас көрдүүллэр быһыылаах. Мотя аһына санаата. Сарсыныгар иэдьэгэй бытархайын илдьэн, уйа кытыытыгар уурда. Чыычаах оҕолорун иэдьэгэйинэн аһатар буолла. (32)

Саҥа күөл.

Бу ыраах Саха сирин кураайы алааһа. Урут манна хамыйах да уу суоҕа үһү. Билигин хайдах курдук байҕал баар буолбутуй! Бу күөлү биһиги колхозпут үрэҕи быһан оҥорбута. Онтон бэттэх манна бөдөҥ бөһүөлэк олохсуйбут. Былыр манан биирдэ эмэ сылдьыбыт атын оройуон дьоно билигин кэлэн соһуйаллар. (43) (С.Омоллоонтон.)

Чубуку.

Хайа тэллэҕэр чубуку оҕотун бэдэр туппут. Кырдьаҕас чубуку таас хайа төбөтүгэр туран үөрүн маныыр. Кини бэдэр түөкүн ньылбыйан кэлбитин өйдөөн көрбөккө хаалбыт. Онтон алдьархай тахсыбытын кэннэ, дьэ билэр. Кини үрдүк сиртэн бэдэр диэки ыстанан кэбиһэр. Сытыы муоһунан сиэлийэ охсон түһэрэр. Сиэхсит бэдэр буутун соспутунан талахха сыылар. (46)

Балыксыт кэпсээнэ.

Остоолбо хайа Лена өрүс сүнньүгэр баар. Сайын аайы ити хайаҕа үс араас кыыл баар буолар. Үөһэ очуос таас тумсугар мохсоҕол төрүүр. Хайа быарыгар кыракый сүүрээн аттыгар хаас сымыыттыыр. Оттон аллара хайа дьапталҕа таастарын быыһыгар куобах үөскүүр. Бу кыыллар бары манна эйэлээхтик олороллор. (42) (Н. Якутскайтан.)

Сардаҥа.

Күн сардаҥата куула тыа үрдүн көмүс дуйунан бүрүйдэ. Чочумча буолаат, үөһэ халыйан таҕыста. Онтон сардаҥа тыалга үрдэрэр чараас былыттарга охсулунна. Күһүҥҥү курус халлааны сэргэхситэ сырдатан турбахтаата. Онтон оргууй киирэн, ньимис гынан хаалла. (32)

Сэдэх түбэлтэ.

Тракторист фермаҕа кэбиһиилээх оту состорон аҕалбыт. Сүөһү аһатааччы от үрдүн хаардыы сылдьыбыт. Кырыалаах көҥдөй сир баарын дьиибэргээн, маһынан **анньыалаабыт.** Арай, көҥдөй түгэҕэр ырдьыгыныыр саҥа **иһиллибит.** Эһэтин билэн киһи саалаах дьону ыҥыран аҕалбыт. Эрэйэ суохтук эһэни бултаабыттар.

Эһэ, кэбиһиилээх окко кыстыырга соруммут эбит. Трактор тыаһыгар да, айан нэксиэтигэр да **уһуктубатах**. Дьэ, кытаанахтык утуйар **оҕонньор**эбит. (54)

- *Бэлиэтэммит тыллары сүһүөхтэргэ араарыҥ. Сүһүөхтэр араастарын бэлиэтээҥ.*

Кыһын.

Кыһын обургу сытыы тыалынан кыскыйданан кэллэ. Мастар кэрэ симэхтэриттэн матан санньыһан тураллар. Ол да буоллар кыһын айылҕа көстүүтэ олус кэрэ. Саймаарыйар сүүрүктээх кэрэ Лена мууһунан бүрүллэн ньимийэн сытар. Күн көмүс кыырпахтара ыраас мууска ыһыллыбыттар. Ол араастаан тырымнаан, күлүмнээн көстөр. (39)

- *Икки бастакы этии тутаах чилиэннэрин бэлиэтээҥ.*

Оскуола учаастага.

Мухтуйа оскуолата Лена өрүс үрдүгэр турар. Оскуолаҕа учаастак тэриллибитэ.Үөрэнээччилэр учууталларын кытта буор таспыттара, дьаамалары хаспыттара. Тыаттан араас мастары түөрэн аҕалан олордубуттара. Кинилэргэ төрөппүттэр эмиэ көмөлөспүттэрэ. Сайын учаастактарын оҕолор бэйэлэрэ көрөллөр. Манна араас сиэмэлэри тылыннаран үүннэрэллэр. Соҕуруууҥу үүнээйилэр эмиэ бааллар. (40)

- *Элбэх ахсаан сыһыарыыларын булан бэлиэтээҥ.*

Тайах.

Тайах сэргэх кыыл. Кини сороҕор сарсыарда күҥҥэ туора туран сыламныыр. Арай ол кэмҥэ тыалы утары балаччы чугаһатыан сөп. Уонна күнүскү ыам саҕана ынах курдук сытан эрэн утуйар. Ол бириэмэҕэ киниэхэ олох куттала суох кииириэххэ сөп. Оттон биллэҕинэ, кинини туох тутуох бэйэлээх буолуой? (42) (М.Черосов суруйуутунан.)

Эһэ итирэрэ.

Эһэ саас арҕаҕыттан тахсаат, кымырдаҕас оргулун булар. Үрэйэн баран, тылын таһааран кымырдаҕас оргулугар анньар. Онно сүүрэн тахсар кымырдаҕастары бэрт минньигэстик ньэлбэнэн иһэр. Күнү күннүктээн оннук аһаан муҥнанар. Ол кэнниттэн иэҕэҥнии-иэҕэҥнии, киҥинэйэ олорор буолар. Ону булчуттар эһэ кымырдаҕаска итирэр дииллэр. (40) (М.Черосов суруйуутунан.)

Айылҕа барахсан.

Айылҕаны ким таптаабата баарай? Мин эмиэ айылҕаны таптыыбын. Кини өссө ордук тупсан, чэлгийэн иһиэн баҕарабын. Сайылыгым чугаһыгар кыра оҕоруот сирэ баар. Быйыл саас онно дьэдьэн ыспытым. Онтум син тахсан эрэр. Киниттэн мин үүнүүнү эһиил ылыам. Советскай дьон айылҕаны байытарга, киниттэн өссө ордук туһаны ыларга кыһаналлар. Оскуолам миигин эмиэ итинник тыыҥҥа иитэр. (51) («Бэлэм буолтан»).

Хатыҥ – Үрүйэ.

Мин төрөөбүт сирим Хатыҥ-Үрүйэ үлүскэн сүүрүктээх өрүс үрдүгэр турар. Төгүрүк ырааһыйалардаах. Илин өртүнэн ньирээйи титириктэрдээх, имигэс иирэ талахтардаах. Аҕыйах хойуу хатыҥнардаах, чоҥоох-чоҥоох көлүччэлэрдээх. Үрдүк сыырдаах үрүйэлээх. Сүрэҕи сылаанньытар, сүргэни көтөҕөр дьикти кэрэ сыттаах тыалаах. Тыатыгар дьэдьэн бөҕө үүнэр уот сиэбит куруҥнаах. Өрүһүн кытыытыгар сугун, монньоҕон үүнэр. (54)

- *<u>Ырааһыйалардаах</u> диэн тыл аһаҕас дорҕооннорун ырытыҥ. Илин уонна кэлин аһаҕас дорҕооннору бэлиэтээҥ.*

Ойуур мэндиэмэннэрэ.

Ойуурга көтөрдөр уонна кыракый кыыллар бэйэлэрэ туспа мэндиэмэннэрдээхтэр. Саамай аллара кутуйахтар олороллор. Кинилэр мас төрдүгэр уйаланаллар. Чыычаахтар уйаларын сир үрдүгэр оҥороллор. Чаччыгыныардар орто харыйалар лабааларыгар уйаланаллар. Тоҥсоҕойдор, киргиллэр үөһэ кумалааҥҥа хорҕойоллор. Чычып-чааптар, мэкчиргэлэр өссө үөһэ оҥостоллор. Саамай үөһэ тыҥырахтаах көтөрдөр – кырбыйдар, кыыртар, боруллуолар, хотойдор – уйаланаллар. Хас биирдии көтөр хайаан да бэйэтин эрэ мэндиэмэнигэр олорор. (55) (М.Пришвин)

- *Сэргэстэспит бүтэй дорҕооннору булан бэлиэтээҥ.*

Балыксыттар.

Хобордоох курдук кыракый, чоҥкучах алаас хоту өртүгэр алаадьы курдук төгүрүк күөллээх. Биһиги онно муҥхалаан тахсан, уу кытыытыгар чэйдии олордубут. Чуумпу күөл уута мэндээрэр.

Арай күөл диэки көрбүппүт, собо ытырыылаах икки андаатар уу анныттан күөрэс гына түстүлэр. Тахсаат ууну киэҥник силэйэн, кытыы диэки былдьастылар. Устан дьурулаан уйаларыгар таҕыстылар. Кэннилэриттэн оҕолоро тахсан кэллилэр. (51) (Е.Макаровтан)

- *Бүтэһик этии тылларын дорҕооннорун ырытыҥ.*
- *Сэргэстэспит бүтэй дорҕооннору бэлиэтээҥ.*

Улар уонна кырынаас.

Саас дьыбардаах тымныы сарсыарда Ваня уонна Саша үрэх устун баран испиттэрэ. Үтэн киирбит тыа тумсугар эмискэ хаар анныттан моонньугар маҥаннаах улар көтөн бурҕачыйан таҕыста. Оҕолор дьиибэргээн одуулаһа турдулар. Улар көтөн иһэн сотору сиргэ кэлэн түстэ. Сүүрэн тиийэн көрбүттэрэ, улар моонньугар кырынаас эриллэ сылдьан, быһа кэрбээн түһэрбит.

Улар кыһын хаарга саһар. Кырынаас хаары аннынан үөмэн бултаабыт. (55) (Е.Макаровтан)

- *Элбэх ахсаан сыһыарыытын булан бэлиэтээҥ.*

Лена өрүс.

Лена Сибирь өрүстэриттэн биирдэстэрэ. Бириистэннэригэр тыйыс арктическай муораларынан сылдьар бөдөҥ таһаҕас таһар суднолар тохтууллар. Ленанан сайын устата араас таһаҕастары тиэммит баржалаах катердар айанныыллар. Пассажирскай теплоходтарынан Сибирь улуу өрүһүн Лена кэрэ миэстэлэригэр сылдьыахха сөп.

Бу сүҥкэн өрүс балыгынан баай. Киниэхэ уомул, тууччах, сыалыһар, бил, күөнэх үөскүүр. Лена өрүс биһигини аһынан-таҥаһынан хааччыйар. (53)

- *Нууччалыы суруллубут тыллар олохторун, сыһыарыыларын бэлиэтээҥ.*

Алдан көмүһэ.

Октябрьскай революция Россия баттаммыт норуотугар көҥүлү аҕалбыта. Норуот бу көҥүлүн революция өстөөхтөрүттэн туруулаһан көмүскээбитэ. Гражданскай сэрииттэн алдьаммыт-кээһэммит хаһаайыстыбаны чөлүгэр түһэриигэ кыраныысса таһыттан бурдугу, станоктары, массыыналары атыылаһыыга үп-харчы наада буолбута. Эдэр Советскай былаас бэйэтин эрэллээх саллааттарын Сибирь түҥ тайҕатыгар көмүһү көрдөөһүҥҥэ уонна хостооһуҥҥа ыыталаабыта. Кинилэр Алдан өрүс салааларыгар көмүһү булбуттара.

Билигин Алдан Саха сирин промышленнай оройуонун киинэ буолла. (60)

Бүлүү баайа.

Бүлүү биир кэрэхсэбиллээх баайа цеолит буолар. Дьон ити минералы «аптаах таас» диэн ааттыыллар. Кырдьык, дьэ ити дьикти таас. Цеолит тааһы мээккэлээн сүөһүгэ сиэттэххэ ынах элбэх үүтү биэрэр. Ньирэйдэри итинник аһаттахха төрөлкөй буолаллар, түргэнник улааталлар. Оттон оҕуруокка уоҕурдуу курдук куттахха үрдүк үүнүүнү ылыаҕың. Цеолит ити кистэлэҥэ саҥардыы билиннэ. Цеолит көмөтүнэн өрүстэр, үрэхтэр кирдээх ууларын уонна буруонан киртийбит салгыны ыраастыахха сөп. (59)

Сылгы чыычааҕа.

Тэлгэһэҕэ сылгы чыычааҕа сүүрэкэлиир. Барахсан, хара сарсыардаттан киэһээҥҥэ диэри үлэлээн үрүлүйэн-харылыйан биэрэр да, муҥ саатар, биирдэ сылайбыт-сыҥдалыйбыт быһыытын көрдөрбөт.

Уйатыгар түүнү-сыыһы, хаппыт оту таһан баран, сиргэ түһэн олорор. Хамсаабат. Сынньанар. Онтон түүтүн-өҥүн ыраастанар. Ити курдук олоро түһээт, эмиэ көтө-көтө түспүтүнэн, сүүрбүтүнэн, көрдөөбүтүнэн, таспытынан барар.

Сылгы чыычааҕа, быыкаайык бэйэтэ, дьэ дьоһун үлэһит. (60) (В.Сыромятниковтан)

- *Үһүс этиигэ аат тыллары булан бэлиэтээҥ, ыйытыыларда туруоруҥ.*

Боря суола.

Боря ийэлээх аҕата фермаҕа үлэлииллэр. Онон кини оскуолатыгар ферматтан сылдьан үөрэнэр. Суолун, онно үүнэр отун-маһын бэркэ билэр. Суола дьыл хайа да кэминээҕэр күһүн тупсар. Оол, уот кыһыл талах көстөр. Оттон бу килбэспит иҥнэлэрдээх долохуна уга. Кытара буспут аһа хараарбыт, таарыйдахха сиргэ түһэр.

Боря сэндээркэй оттоох-мастаах кырдал устун дэгэйэн истэ. Хахыйахтар сэбирдэхтэрин тыал хастаабыт. Ыллык суол бүтүннүүтэ көтөҕөнөн тэлгэммит. (62) (В.Сыромятниковтан)

- *<u>Тугунан</u>? <u>Туохтааҕар</u>? диэн ыйытыыларга эппиэттиир аат тыллары булан устуҥ.*
- *Т<u>ы</u>а, <u>ыллык</u>, <u>устун</u>, <u>барар</u>, <u>тыргыллан</u> – бу тыллары сааһылаан этиитэ суруйуҥ.*

Ленскэй куорат.

Бу куорат революция иннинэ Мухтуйа диэн ааттаах кыракый бөһүөлэк этэ. Манна Якутскайтан Иркутскайга диэри почта таһар дьаамсыктар тохтоон, сынньанан ааһаллара.

Онтон биирдэ геологтар Саха сиригэр Мухтуйаттан чугас сиргэ алмаас баар сирин булбуттара. Ол кэмтэн ыла бөһүөлэк уларыйан барбыта. Түҥкэтэх тайҕанан массыына суола тыргыллыбыта. Саҥа тутууларга араас таһаҕастар таһыллыбыттара. Манна саҥа өрүс порда,

автобаза, тутуу матырыйаалларын оҥорор комбинат тутуллубуттара. Бөһүөлэк куорат буолбута уонна Ленскэй диэн ааттаммыта. (65)

- *Анал ааттары булан бэлиэтээҥ.*

Кыһыл кинигэ.

От-мас, көтөр-сүүрэр, биһигини тулалыыр тыынар тыыннаах барылара – айылҕа оҕолоро. Манна туһата суох, туһалаах диэн туох да араарыллыбат. Быыкаайык бырдахтан баараҕай тайахха, саҥа быган эрэр ачаттан лиҥкир тииккэ тиийэ бары туһалаахтар. Балартан хайаларын эмэ суох оҥордоххо атыттара эмиэ өлөн-сүтэн барыахтара.

Кыһыл кинигэҕэ айылҕаттан сүтэн эрэр үүнээйилэр, көтөрдөр, харамайдар, кыыллар киирэллэр.

Эһиги көтөрү-сүүрэри сиһилии билиҥ уонна харыстааҥ! (59)

- *<u>Туохха</u>? <u>Туохтан</u>? диэн ыйытыыларга эппиэттиир аат тыллары булан хоһуласпыт бүтэй дорҕооннору бэлиэтээҥ.*

Туруйа.

Мин кыра эрдэхпинэ, дьонум туруйаны иитпиттэрэ. Ол маннык этэ. Таайым Уйбаан үлэлии сылдьан туруйа оҕотун булбут. Туруйа кырата бэрт буолан таайбыттан куоппатах. Кинини тутан ылан суумкатыгар уктан дьиэтигэр аҕалбыт.

Туруйа оҕотун дьиэ иһигэр ыыппыттара. Кини маҥнай утаа киһиттэн куотара. Онтон, улам үөрэнэн, аһатар киһиттэн куоппат буолбута. Туох аһы биэрэргин сирбэккэ-талбакка аһыыра. Биир күһүн уонна кыһын биһиэхэ олорбута. (60)

- *Сирэй солбуйар ааттары булан бэлиэтээҥ. Ыйытыыларын туруоруҥ.*

Хоту дойду сааһа.

Хоту дойдуга саас үгэнэ. Сир тымырдарын устун хаар уута халдьыгырыы сүүрэр. Дохсун сүүрүк көнүскэ түһэн, <u>үөр</u> хопто балыкка үмүөрүспүтүнүү, үрүҥ күүгэнинэн аллар. Лена өрүс көмүөллээн күөрэлиир.

Оттон ойуурга таҕыстахха саҥа тыллан эрэр күөх мутукча, сэбирдэх сыта дыргыйар. Айылҕа уһуктар <u>кэрэ</u>-<u>бэлиэ</u> кэмэ. (46) (Н.Винокуровтан)

- *Бэлиэтэммит даҕааһын ааттары быһаарыҥ. Ситимнэһэр аат тылларын бэлиэтээҥ.*

Хахыйах.

Балаҕан ыйыгар бөһүөлэги көҕөрдүүгэ үлэлээбиппит. Мин онно сылдьан биир хахыйаҕы түөрэн аҕалан дьиэм таһыгар олордубутум.

Сыллар-күннэр ааһыахтара. Хахыйах ситэн-хотон аар хатыҥ буолан хойуу лабаатынан суугунуу тыаһыаҕа. Ырыаһыт чыычаахтар мунньустан хас лабаатын аайы үөрүү музыкатын тардан күндү сайыны уруйдуохтара. Оҕом кэнэҕэс улаатан кэлэн, хатыҥҥа өйөнөн туран оҕо сааһын саныаҕа. (50) (Н.Винокуровтан)

- *Туохтуурдары аннынан бэлиэтээҥ.*

Маҥнайгы хаар.

Көмүс күһүн ааһан, сир тоҥно. Кырыа бытык кыһын Хоту Муустаах муоратыгар уһуктан айаныгар турунаары оҥостор. Биир сарсыарда маҥан хаар кыырпахтара салгыҥҥа тэлээрэн түстүлэр. Хатыҥ лабааларын ичигэс туус маҥан суорҕанынан саптылар. Тыа бүтүннүү саҥа көп хаарынан бүрүллэн нуктаан турар.

Манайгы хаар түһэрэ кэрэ даҕаны. (50)

- *Аат тыл даҕааһын аат суолтатыгар туттуллубутун булан бэлиэтээҥ. Ыйытыытын туруоруҥ.*

Күн.

Киһиэхэ саамай күндү – күн. Киһи бастаан төрөөт күнү көрөр. Күн барыбытыгар үтүөнү оҥорор. Күн көрүө, от үүнүө, сибэкки тэтэриэ. Кырдьык, күнэ суох тыынар-тыыннаах олорбот. Оттон күн үчүгэй үлэһит. Саас аайы улуу муустары уулларар. Халыҥ хаары уулларан күөх оту үүннэрэр. Күн тахсарын көрөр олус кэрэ!

Күн тахсаат мастар күөх солко киистэлэрин көмүс дуйдуур. Ырыаһыт чыычаахтары уһугуннарар. (56)

- *Даҕааһын ааттары аат тыллары кытта бэлиэтээҥ, ыйытыыларын туруоруҥ.*

Тииҥ өйө.

Бүгүн хаарга кыракый кыыллар уонна көтөрдөр суолларын көрдүм. Олортон биир манныгы ааҕан биллим. Тииҥ хаары тэһэ түһэн муохха киирбит. Онтон күһүн кистээбит икки эриэхэтин булан таһаарбыт. Олорун сонно сиэбит, мин хахтарын көрдүм. Онтон, уонна метр кэриҥин бараат, эмиэ умсубут. Хаарга эмиэ эриэхэ хаҕын хааллларбыт. Хас да метри баран, үсүһүн киирбит.

Дьикти! Хаар халыҥ араҥатын курдат эриэхэни сытынан булан ылбыт. Мин тииҥ өйүн, сатабылын сөхтүм. (65) (М.Пришвинтэн)

- *Буолар уонна буолбат формаҕа турар туохтуурдары булан бэлиэтээҥ.*

Көмүс туорах.

Көмүс туорах сиргэ түһээт сириэдийэн, буорга түһээт муҥутаан барбыт. Сотору лоһуор көмүс туорахтанан, өҥөр куоластанан, ас кутан, үүнэн күндээрийэн тахсыбыт.

Үүммүт куолаһы сынньан баран, туорахтарын иккиһин буорга түһэрбиттэр. Эмиэ хаһыҥтан харыстаабыттар. Кураантан хорҕоппуттар.

Көмүс туорахтар сиргэ түһээт үүнэн муҥутаан барбыттар. Сотору төрдүттэн төбөтүгэр диэри толуу туорахтанан, ас кутан, бурдук ас диэн ааттанан үүммүт.

Көмүстээҕэр күндү, арыытааҕар амтаннаах, эттээҕэр минньигэс, туохтааҕар да тотоойу ас буолбут. (64) (И.Даниловтан)

- *Бастакы этии тылларын састаабынан ырытыҥ.*
- *Икки аат тылла булан суруйуҥ.*

Өргөннөөх эбэ.

Өргөннөөх эбэ куула өртүгэр сэттэ улахан, бэйэ-бэйэлэриттэн чугас-чугас сытар дүөдэлэрдээх.

Бу эбэҕэ үөскээбит киһи киэҥ, холку санаалаах буолар үһү. Көтөрү-сүүрэри, оту-маһы таптыыр, айылҕа барахсан айбыт бары кэрэтинэн дуоһуйар, онуоха ис сүрэҕиттэн сүгүрүйэр киһи атын киһиэхэ сутуругун көтөҕүө дуо? Суох. Көтөҕүө суоҕа.

Айылҕаҕа баар кэрэ биһиги иэйиибитин уһугуннарар. Туох баар үчүгэйгэ, кэрэҕэ, үтүөҕэ ыҥырар, айымньылаах үлэҕэ кынаттыыр. (60) (И.Сосинтан)

- *Иккис этиини саҥа чаастарынан ырытыҥ.*

Күһүҥҥү күн.

Дьиэбититтэн тахсан, күһүҥҥү тыа устун бардыбыт. Халлаан былыта суох, ыраас, ичигэс. Маннык күһүҥҥү күн тыаны көрүө этигит!

Манна төһөлөөх элбэх өҥ, төһөлөөх эгэлгэ кырааска баарый? Хатыҥ сэбирдэҕин ылан көр. Дьураа тымырдара сап-саһархай өҥнөөхтөр. Ортото күп-күөх, эрбии тииһин курдук сарбынньахтара ап-араҕас лааҕынан сотуллубут. Оттон дөлүһүөн уга уонна долохоно сэбирдэхтэрэ билигин саһаран тураллар. Кэлин кып-кыһыл өҥнөнүөхтэрэ. (58) (Н.Якутскайтан)

- *Бастакы этиини чилиэннэринэн ырытыҥ. Аат тылларга ыйытыыта туруоруҥ.*

Айылҕа көмүскэлигэр.

Айылҕаҕа харысхала суох сыһыан планета кэскилигэр суоһуур. Билигин куораттан тыа сиригэр тиийэ техника элбээтэ. Массыынанан тыаны быһыта сүүрдэн, оту-маһы мэнээк

алдьаталлар. Көҕөрөр урсунунан күөрэйэр көтөр аалларбыт салгын бөҕөнү сииллэр. Күөлү, өрүһү, муораны киртитии эмиэ баһаам. Ол да иһин биһиги правительствобыт айылҕаны харыстыыр сокуоннары таһаартыыр. Ол сокуоннары олоххо киллэрии, кытаанахтык хонтуруоллааһын-хас биирдии советскай киһи иэһэ. Ото-маһа, уута-салгына суох буоллахпытына хайдах дьон буолуохпутуй? (65) (М.Ефимовтан)

- *Бастакы этиигэ аат тыллары булуҥ, ыйытыыта туруоруҥ.*

Мурзик.

Оҕонньор тыаттан бэдэр оҕотун аҕалла. Кини соҕотох. ынахтаах, уонча кууруссалаах уонна биир кырдьаҕас ыттаах. Ытын аата Кунак. Бэдэр сытын билэн, Кунак арҕаһын түүтүн туруорда, ырдьыгынаата.

Оҕонньор дьиэҕэ киирэн, орон анныттан корзинаны ылан бэдэрин оҕотун сытыарда. Сотору Мурзик атаҕар кытаанахтык турар буолла уонна күнү быһа оонньоон тахсар.

Арай биирдэ Кунак нухарыйа сыттаҕына, Мурзик үөмэн кэлэн кини хоонньугар сытынан кэбистэ. Сотору кинилэр доҕордоспуттара. (63) (В.Бианки)

- *Бастакы этиини этии чилиэннэринэн ырытыҥ.*

Сүлүүдэ.

Биһиги Сахабыт сирэ элбэх баайдаах. Оннук биир туһалаах баайынан сүлүүдэ буолар. Сүлүүдэни булбут булчут Виктор Иванович Захаров этэ. Кини сүлүүдэлээх сиргэ геологтары сирдээн илдьибитэ. Онтон ыла сүлүүдэни хостуур буолбуттара.

Сүлүүдэ олус наадалаах. Араас массыыналары, прибордары оҥорууга киэҥник туттуллар. Сүлүүдэтэ суох аныгы самолеттары уонна космическай хараабыллары оҥорботтор. Сүлүүдэни хостооһуҥҥа Советскай Союзка биир бастыҥ миэстэни ылабыт. (58) (И.Даниловтан)

Хотугу таба.

Урут биһиги Сахабыт сиригэр үгүс кыыл таба баара. Кыыл табаны көрбүт эрэ барыта кэрэхсиир. Кини быһыыта-таһаата, адаарыйа үүммүт баараҕай муостара олус кэрэлэр.

Билигин кыыл таба ахсаана аҕыйаата. Ити туохтан тахсарый? Кыыл табалар наһаа элбэх өстөөхтөөхтөр: адьырҕа аһыылаах бөрөлөр, сиэмэх сиэгэннэр, оннооҕор таба кырачаан оҕолорун бултаһар саһыл.

Кыыл таба үөрэ кыһын ойуурдаах сиргэ олохсуйар. Сайынын муора кытыытыгар киирэр. (58)

- *Этии биир уустаах чилиэннэрин булуҥ.*

Сайын барахсан.

Бэс ыйа. Аҕыйах хонук иһигэр сир-дойду симэннэ-киэргэннэ, ситтэ, силигилээтэ. Айылҕа барахсан аан ийэ дойдуну чэл күөҕүнэн таҥыннарда. Күөх сыһыылар, күөх халдьаайылар, бэл күөх күөллэр, өссө сырдык күөх халлаан. Көрө туруохха тоҕо баҕас үчүгэйэй, эриэккэһэй!

Ханна барытыгар салгын от-мас чэбдик, дыргыл сытынан туолбут. Тула барыта тыаһыыр-ууһуур, долгуйар, ыллыыр-туойар, үөрэр-көтөр! (54)

- *Аат тылла, туохтуурда, даҕааһын аатта биирдиитэ булан суруйуҥ. Ыйытыыта туруоруҥ.*

Күһүн.

Күһүн сири-дойдуну кыһыл көмүстүү солотуулуур. Хатыҥ, талах, үөт сэбирдэхтэрэ тэлимнэһэ түһэллэр. Күөллэр улара ордук көҕөрбүт курдук буолаллар. Кинилэр эрэһэ долгуннарыгар айан кустара түһэн ааһаллар. Киэҥ халлааҥҥа үөһэ тахсан, хотой кыыл, аан ийэ дойдутун эргиччи көрөрдүү, көтөн даллайар. Арай үөр хаастар, Лена өрүс уһун ньуурун суол оҥостон, хотуттан соҕуруу диэки үс муннуктуу көтөн суксуруһаллар. (54)

- *Аһаҕас сүһүөхтээх тыллары булуҥ. Ол тыллары сүһүөхтээҥ.*

Куба.

Бу үрэх ойуурун иһигэр бэрт сырдык уулаах көлүйэчээн баара. Онно соҕотох куба олорбута. Ол куба өҥө - түүтэ ыраатҕа, үчүгэйэ бэрдэ. Кини кими да кытары доҕордоспот этэ. Онноҕор баҕарбат буола-буола дорооболоһоро. Туртаҕар уһун моонньун күөкэтэн баран, тула өттүн одуулаан көрүнэр. Ыалын диэки кынчас гынар. Дорообоҕо хардаран ханныктык эмэтик баһын хоҥкус гыннарар. (51) (В.Бианки.)

Кутуйах умсар эбит.

Күһүн кус көҥүллэммит кэмэ этэ. Мин кыра кустарга хапкаан ииппитим.Ону көрө сырыттахпына ууга туох эрэ «чолуп» гыммыта. Арай андаатартан кыра ханнык эрэ харамай устан эрэр эбит. Кытыыга чугаһаат, кини эмиэ умсан хаалла. Уу бүтэй көрөбүн, кини кытыы диэки устан эрэр. Күөрэйэн тахсыбыта, кутуйах буолла. Кутуйах умсарын саҥа көрдүм. (49)

- *Иккис этии чилиэннэригэр ыйытыыларда туруоруҥ.*

Балыксыт эһэ.

Мин аатырар Соболоох Түөйэ диэн күөлгэ балыктыы тахсыбытым. Күөлгэ чугаһаан кэлбитим. Биир хара эһэ ууну ыһан күдээриҥнэтэ сылдьар эбит. Миигин көрөөт, кини тыаҕа

сүүрэн мөөһөлүйдэ. Кэнниттэн икки оҕото сүүрэн бойборустулар. Кинилэр сылдьыбыт сирдэригэр тиийдим. Эһэлэр тугу гыммыттарын билээри тула көрдүм. Ийэ эһэ, ньалыар уунан кэрийэ сылдьан, соболору тутан ылан хонууга тамныыр эбит. Ону оҕолоро ичигэстээн сиэн иһэллэр эбит. (58)

Кыыллар дьиктилэрэ.

Тыа кыыллара булчуту эмиэ албыннааччылар. Тииҥ булчут киниттэн арахпакка сонордоһорун билэр. Оччоҕо тииҥ, тиит суон мутугар тахсан, көстүбэт гына мутук устун сытынан кэбиһэр.Ону үөрүйэҕэ суох булчут үксүгэр булан көрбөт. Солоҥдо, андаатар, саһыл тыыннаах хаалар туһугар туохтарын да быһа кэрбэнэллэрин кэрэйбэттэр. Хапкааҥҥа иҥиннэхтэринэ, атахтарын быһа кэрбэнэн баран хаалааччылар. Хапкаантан, туһахтан, сохсоттон куоппут кыыллар булчут ити тэриллэригэр хаһан даҕаны иккиһин түбэспэттэр.(60)

- *Бастакы уонна бүтэһик этиилэр тутаах чилиэннэрин булуҥ.*

Алмаас куората.

Мирнэй куораты алмаас куората диэн ааттыыллар. Бу куорат сис тыаҕа Иирэлээх үрэх үрдүгэр тутуллубута. Манна чугаһынан күөл даҕаны, улахан үрэх даҕаны суох. Иирэлээх саас аайы хаатын таһынан угуттуур. Оттон сайын быста уолан хаалар. Саҥа тутуллубут куоракка, алмааһы хостуур, сууйар фабрикаларга үгүс уу туттуллар. Ол иһин бу үрүйэни таас уонна буор быһытынан быстылар. Онон сааскы халаан уутун хаайан, улахан күөлү оҥордулар. (60) (Н.Якутскай.)

Биэс уон мас.

Лена өрүс биэрэгэр кыра дэриэбинэ баар. Дэриэбинэ ортотугар баар обургу дьиэҕэ сарсыарда аайы оҕо аймах мустар. Бу-оскуола. Манна биэс уон үс оҕо үөрэнэр. Оскуолаҕа пионердар, октябрёноктар иллээхтик үлэлииллэр, үөрэнэллэр. Кинилэр үөрэхтэригэр бары ситиһэллэр.

Күһүн, саас аайы оҕолор мас олордоллорун таптыыллар. Оскуолаларын таһыгар биэс уон мас силигилии үүнэн турар. Оттон сайын оскуола тулатыгар араас сибэккилэр үүнэллэр. (56)

Атыыр уонна бөрө.

Үтүө атыыр бөрөҕө бэриммэт, үөрүн да тартарбат. Бөрө баарын биллэҕинэ, атыыр үөрэ бүтүннүү биир сиргэ кууччалаһа түһэр. Сылгылар барахсаттар бэйэ-бэйэлэригэр ыгыта түһэн тураахтыыллар. Оттон атыыр буоллаҕына, үөрүн тула холоруктуур. Бөрөнү кытта тииһинэн,

атаҕынан киирсэр. Биир кэм кыылга иннинэн буола сылдьар. Бары түөкүттэр адьынаттара биир. Бөрө эмиэ хаһан да сылгыга утары түспэт. Оттон кэннигинэн буол, куот эрэ. Оччоҕо тугу хоргутуоҥуй? (60)

(М.Черосов суруйуутунан.)

Көтөрдөр.

Уу көтөрө барыта сиргэ уйаланар. Кураанах кус дулҕа быыһыгар, тыаҕа мас анныгар сымыыттыыр. Сайын оҕолорун ууга батыһыннаран субурутан киллэрэр. Кус оҕотун киллэрбит уутун киһи биллэҕинэ, атын күөлгэ көһөрөн кэбиһэр. Ордук көҕөн сэрэх көтөр. Алааска киирэн истэххинэ, биирдэ-иккитэ маатырҕаан баран сүтэн хаалар. Үөл кус үксүн хомус быыһыгар, күөл арыытыгар уйа туттар. Куоҕас оннооҕор уйа тутта да соруммакка, муох, кута үрдүгэр сымыыттыыр. (61) (М.Черосов суруйуутунан.)

Айылҕаны билгэлээһин.

Моҕотой чуруктаатаҕына ардах кэлэр. Чиэрбэ ардахха көбөр. Ньургуһун сэбирдэҕэ ньалҕархай буолуо. Оччоҕо үчүгэй саас буолар.

Кыһын тымныы бириэмэҕэ мас мутуга таһыргыыр. Оччоҕо ичигэс буолар. Оттон ичигэс бириэмэҕэ таһырҕаатаҕына тымныйар. Илинтэн уонна соҕуруууттан түһэр тыал ардаҕы, хаары аҕалар. Арҕааттан уонна хотуттан үрэр тыал тымныыны аҕалар. Этиҥнээх, чаҕылҕаннаах сайын киһитигэр-сүөһүтүгэр үчүгэй сайын буолар. (52)

Саас кэллэ.

Кыыдааннаах кыһыммыт ааста. Күн уһаан, халлаан сылыйдар сылыйан, саас барахсан күлэн-үөрэн тиийэн кэллэ. Саас маҥнайгы илдьиттэрэ туус маҥан туллуктар туртаҥныы көттүлэр. Туох барыта сэргэхсийбит, күлбүт-үөрбүт курдук. Оҕо аймах таһырдьаттан киирбэт буолбута ыраатта.

Сотору өрүстэр, күөллэр муустара ууллуо. Кэҕэ көтөр кэрии тыабыт кэтэҕиттэн этэн чоргутуо. Мастар нуолур солко мутукчанан симэниэхтэрэ. Сир-дойду дыргыл мүөт сытынан аҥылыйыа. Кэрэ-дьикти ойуулаах лыахтар тэлибирии көтүөхтэрэ. (63)

- *Кэнники үс этиини этии чилиэннэринэн уонна саҥа чаастарынан ырытыҥ.*

Эһэ.

Сайын көҥүлгэ сылдьар эһэ киһиэхэ саба түспэт. Эн кинини тыытыма эбээт. Оттон тыытыстаххына, тугу хоргутуоҥуй? Эһэ олус киҥнээх. Ытан бааһыртыҥ да, бэйэҕэр утары

ыстанар. Дьаадьыйан эрэр эһэҕэ сутуруккун көрдөр да, ырдьыгыныы түһэр, сойуоласпытынан барар.

Ордук ынырык оҕолоох эһэ. Оҕотун күрэппит киһини муммакка эккирэтэн булар. Киһи курдук, чуҥнаан, түүн балааккатыгар саба түһэр. (51) (М.Черосов суруйуутунан.)

Эһэ эриэхэлиирэ.

Эриэхэлээх сиргэ оҥоло диэн көтөр баар буолар. Кини сарсыардаттан киэһээҥҥэ диэри эриэхэлээн тахсар. Оҥоло ыраастаабыт эриэхэтин хатырык быыһыгар, сылбах аннынгар хаһаанар.

Били оҥоло муспут эриэхэтин, кэнниттэн эккирэтэ сылдьан, моҕотой хомуйсан илибирэтэр. Оҕолоох-уруулаах моҕотой уон икки киилэҕэ тиийэ эриэхэни хаһаанар. Оттон сулумах моҕотой киэнэ алта-аҕыс киилэ буолар.

Күһүн эһэ арҕахха киирэр кэмэ кэлэр. Кини моҕотойу уоран батыһар эбэтэр кэтэһэн олорор. Буллар эрэ били мунньаах хасааһын бүтүннүү сиэн кэбиһэр. Оннук биир икки хасааһы сиэтэ да, арҕаҕын булан сытынан кэбиһэр. (79) (М.Черосов суруйуутунан.)

Баабыр кыыл.

Мин Владивосток куоракка үөрэнэ сылдьыбытым. Сахам сиригэр бултуу үөрүйэх буолан, дьону кытта бултаһа барсарым. Биирдэ бэһиэ буолан дьиикэй кабаннары бултуу оройуонҥа тахсыбыппыт.

Олохтоохтор бу эргин баабыр кыыл баар диэн кэпсээбиттэрэ. Дьоммун кытта хайа үрдүгэр тахсан көрсүһүөх буолбутум. Хайаны ортолуу тахсан баран, биир дууп аннынгар тохтообутум. Аппа иһигэр туох эрэ элэс гыммыта, мин саабын хабан ылбытым. Көрбүтүм сүүнэ улахан баабыр мин ыппыт туртаһым турбут сирин сытыргыы турар. Ону көрөөт, куттанан уҥуохтарым босхо бардылар, ыппакка хааллым. (74) (Н.Якутскайтан.)

Кэмпэндээйигэ.

Якутскайтан борокуотунан Лена уонна Бүлүү өрүстэринэн бардыбыт. Төрдүс күммүтүгэр Сунтаарга кэллибит. Мантан массыынанан Кэмпэндээйигэ айаннаатыбыт. Бөһүөлэк өрүс уҥуор баар. Суол-иис үчүгэй. Кэмпэндээйи бөдөҥ бөһүөлэк буолбут. Туус завода баар. Туустаах ууну заводка оргуталлар. Оччоҕо бастыҥ тууһу ылаллар. Тууһу борокуотунан Саха сирин араас хайысхаларыгар атаараллар. Манна курорт баар. Сыл ахсын курорка элбэх киһи

эмтэнэн барар. Оскуола, кулууп эмиэ бааллар. Туустаах Кэмпэндээйи сыл ахсын улаатан, тупсан иһэр. (64)   (Турист дневнигиттэн.)

Туруйа аһыыта.

Ким барыта, күн сириттэн күндү доҕорун сүтэрдэҕинэ, ыар аһыыга ылларар. Онноҕор көтөр кынаттаах эмиэ аһыйар эбит. Ол курдук биир туруйа өлбүт доҕорун аһыйыыта миигин олус уйадыппыта.

Бүөтүр диэн булчут киһи баара. Кини чугастааҕы маартан ийэ туруйаны өлөрбүтэ. Ол киэһэ биир туруйа, маары тула көтө сылдьан, хаһыытаан-ыһыытаан баран ах барбыта.

Саас эмиэ соҕотох туруйа маары тула көтө сылдьан айманан ааспыта. Ити курдук хас күһүн, саас аайы түөрт сыл устата бу туруйа муҥнаммыта. (72) (А.Даниловтан.)

Ойуур саҕатыгар

Сайыҥҥы ырыаһыт чыычаахтар ичигэс дойдуларыгар көппүттэрэ ыраа­ппыт. Омос иһиттэххэ, күһүн баччаҕа тыа иһэ чуумпуран, иһийбит курдук. Ол эрээри ити бастаан эрэ. Дьиҥэр, субу кэмҥэ ойуурга үлэ – хамнас үгэнэ. Манна кыстыы хаалааччылар кыһыҥҥы олохторун оҥостон, «ампаардарыгар» аһылыктарын хаһааналлар.

Кырдьыга даҕаны, күһүҥҥү кэм былдьаһыктаах. Кыыллар, кыракый харамайдар, көтөрдөр – бары кыһыҥҥы олохторун оҥостоллор. (И.Сосин) (50 тыл)

- *Наар илин аһаҕас дорҕоонноох тылы бэлиэтээҥ.*
- *–тар сыһыарыылаах тылы булуҥ.*
- *Төрүт дорҕоон хоһуласпыт тылын бэлиэтээҥ.*

Балыксыттар

Хобордоох курдук кыракый чоҥкучах алаас хоту өртүгэр алаадьы курдук төгүрүк күөллээх. Биһиги онно муҥхалаан тахсан, уу кытыытыгар чэйдии олордубут. Чуумпу күөл уута мэндээрэр. Арай күөл диэки көрбүппүт – собо ытырыылаах икки андаатар уу анныттан күөрэс гына түстүлэр. Тахсаат, ууну киэҥник силэйэн, кытыы диэки былдьастылар. Кэннилэриттэн оҕолоро тахсан кэллилэр.   (Е.Макаров) (57 тыл)

- *Бэлиэтэммит тыл дорҕоонун ырытыҥ.*
- ***<u>рд</u>** сэргэстэһиитин бэлиэтээҥ.*
- *<u>Кэннилэриттэн</u> диэн тылы сүһүөххэ араарыҥ.*

Лена өрүс

Лена – Сибиир улуу өрүстэриттэн биирдэстэрэ. Бириистэннэригэр тыйыс арктическай муораларынан устар бөдөҥ суднолар тохтууллар. Сайын устата Ленанан араас таһаҕаһы тиэммит баржалаах катердар айанныыллар. Пассажирдары таһар теплоходтарынан Сибиир бу улуу өрүһүн кэрэ миэстэлэригэр тиийиэххэ сөп.

Лена балыгынан баай. Холобур, хатыыс, тууччах, бил, чыыр, муксуун үөскүүр. («Чуораанчыктан») (43 тыл)

- *Нууччалыы суруллубут тыл олоҕун, сыһыарыытын бэлиэтээҥ.*
- *Биир уустаах чилиэннээх этиини булан тардыҥ.*
- *Элбэх ахсаан сыһыарыытын булан бэлиэтээҥ.*

Дорообо, хатыҥым сэбирдэҕэ!

Мин эйигин өр даҕаны күүттүм, хатыҥым сэбирдэҕэ! Ол уҥуоргу мыраан тыата көҕөрө унааран көстөр буолбута ыраатта.

Бу сайыҥҥы күннэргэ айылҕа түргэнник уларыйар. Туох барыта хампа солко таҥаһын таҥнан, ахтылҕаннаах сайынын көрсүһэр. Оттон эн, хатыҥым барахсан, киэргэллээх ытарҕаҕын намылыччы кэппитиҥ балачча буолла.

Ол эрээри, хатыҥым барахсан, кэрэ бэйэкэннээх сэбирдэҕиҥ туһунан мэлдьи саныыбын, хаһан тылларын олус кэтэһэбин.   (И.Сосин) (55 тыл)

- *<u>Ахтылҕаннаах</u> диэн тылы састаабынан ырытыҥ.*
- *Бу тылы сүһүөххэ араарыҥ.*

Кубалар.

Саас кус – хаас дэлэйэн эрдэҕинэ, тулата хомурахтаах күөлгэ икки куба устан кылбаара сылдьаллар. Уһун мооннньуларын күөкэтэн, ууга түспүт күлүктэрин көрүнэр курдуктар. Биирдэстэрэ доҕорун көхсүгэр түү өрө турбутун тумсунан көннөрөн биэрдэ. Кубалар бэйэ – бэйэлэрин ити курдук бүөбэйдэһэр эбиттэр. Онтон кубалар саҥарсан аймалаһаат, унаар күөх халлааҥҥа өрө көтөн таҕыстылар. Кинилэр киирэн эрэр күн диэки көтөн кылбаҥнастылар. (53 тыл)

- *Аат тылы булан тардыҥ.*
- *Паараласпыт аат тылы булан, «+» бэлиэни туруоруҥ.*
- *<u>Кылбаҥнастылар</u> диэн тылы сүһүөхтээҥ.*

Өлүөнэҕэ

Сарсыарда. Күн саҥардыы сырайан эрэр. Бөлүүн этиҥнээх ардах тоҕо суккуйан ааспыт. От – мас ибили сытыйбыта сүрдээх. Хаамтахха, күөх оттон уу тохтор.

Угуттаан дэбилийбит Өлүөнэ доллоһуйа устар. Кини кэтиит-кэтит иэнигэр күөх халлаан күлүгүн көрүнэр. Үрдүк модьоҕо сыыртан хараҥаччылар өрүс диэки көтөн сарыкынаһаллар. Элбэхтэрэ бэрт буолан, биир кэм ытыллан олороллор. Көстүбэт куруһубаны салгыҥҥа ойуулуурга дылылар. (В.Сыромятникова) (54 тыл)

- *Айылҕа көстүүтүн көрдөрөр аат тылы булан тардыҥ.*
- *Элбэх ахсааҥҥа турар аат тылы «+» бэлиэнэн көрдөрүҥ.*
- *Аат тыл даҕааһын ааты кытта ситимин бэлиэтээҥ.*
- ***<u>Сарыкынаһаллар</u>*** *диэн тыл суолтатын быһаарыҥ. Суруллуутун сүһүөхтээн бэрэбиэркэлээҥ.*

Туртас

Быйыл ахсынньы бүтүүтүгэр эмискэ сылыйда. <u>Күнү</u> быһа хаардаата. Сарсыарданан халлаан халынна, сулустар чаҕылыҥнастылар. Тумана суох сарсыарда буолан, күн ойуур кэтэҕиттэн чаҕылыччы тыган таҕыста.

Маннык сарсыарда <u>тыаҕа</u> сылдьар үчүгэй. Тыа олус чуумпурбут. Өтөр буола – буола <u>мастартан</u> хаар кыырпахтара эргичиһэн сиргэ түһэллэр.

Бу иһэн үс туртас аһыы турарыгар түбэстим. Миигин көрбөттөр. Барахсаттар көрөн-истэн, чэмэлиһэн кэрэлэрэ сүрдээх. Нарын-намчы бэйэлэрэ сиртэн-буортан тэйиэх, сибилигин аҕай көтө-дайа туруох айылаахтар. (И.Сосин) (66 тыл)

- *Параластыт аат тылы булан тардыҥ. Падеһын быһаарыҥ.*
- *Бэлиэтэммит тыл падеһын суруйуҥ.*
- *Элбэх ахсааҥҥа турар аат тылы булуҥ. Олоҕун, сыһыарыытын бэлиэтээҥ.*
- ***<u>Чаҕылыҥнастылар</u>*** *диэн тылы сүһүөхтээҥ.*

Туруйа

Мин кыра эрдэхпинэ, дьонум биир туруйаны ииппиттэрэ. Ол маннык этэ. Таайым Уйбаан үлэлии сылдьан туруйа оҕотун булбут. Туруйа кырата бэрт буолан, таайбыттан куоппатах. Кинини тутан ылан суумкатыгар уктан, дьиэтигэр аҕалбыт.

Туруйа оҕотун дьиэ иһигэр ыыппыттара. Кини маҥнай утаа киһиттэн куотара. Онтон улам үөрэнэн, аһатар киһититтэн куоппат буолбута. Туох аһы биэрэргин сирбэккэ – талбакка сиирэ. Бу туруйа оҕото биһиэхэ кыстаабыта. (Д.Иванов) (58 тыл)

- *Сирэй солбуйар ааты булан тардыҥ.*
- *Бүтэһик этиигэ баар солбуйар аат падеһын, ахсаанын ыйыҥ.*
- *Текстэн үһүс сирэйгэ, туохтуу падежка, биир ахсааҥҥа турар сирэй солбуйар ааты булан, «+» бэлиэни туруоруҥ.*

Маҥнайгы хаар

Көмүс күһүн ааһан, сир тоҥно.

Биир сарсыарда маҥан хаар кыырпахтара салгыҥҥа тэлээрэн түстүлэр. Хатыҥ лабааларын ичигэс муус маҥан суорҕанынан сабынна. Тыа бүтүннүү саҥа көп суорҕанынан бүрүлүннэ. Тула барыта иһийэн-сырдаан көһүннэ. Айылҕа барахсан кыһыҥҥы таҥаһын таҥнан, бары силигэ ситэн, нуоҕайа нуктаан турда.

Маҥнайгы хаар түһэрэ кэрэ даҕаны. (47 тыл)

- *Аат тыл даҕааһын аат суолтатыгар туттуллубутун булан бэлиэтээҥ.*
- *Ыйытыытын туруоруҥ.*
- *Даҕааһын ааты туттан, маҥнайгы хаар туһунан этиитэ оҥорон суруйуҥ.*

Барабыайдар

Киһи иннигэр-кэннигэр көтөр чыычаахтары биһиги таптыы көрөбүт. Бу барабыайдар. Быйыл кинилэр төрүөхтэрэ кэлбит дьыла. Буолумуна даҕаны, сайын устата иккитэ сымыыттаабыттара.

Билигин кинилэр кыстыыр саһаан уонна сарай анныттан, эрбэһин быыһыттан бүтүн үөрүнэн көтөн тарыкынаһаллар. Оттон дэриэбинэ саҕатынааҕы ойуурга таҕыстаххына, кинилэр саҥалара биир кэм чып-чыбыгырас.

Барабыайдар, маһы-оту, үүнээйини буортулуур үөнү-көйүүрү сиир буоланнар, киһиэхэ олус туһалаахтар. (56 тыл)

- *Кэпсиирэ буолбут туохтууру икки сураанынынан тардыҥ.*
- *Бүтэһик этии тутаах чилиэннэрин тардыҥ.*
- *Текстэн ааспыт бириэмэҕэ, үһүс сирэйгэ, элбэх ахсааҥҥа турар туохтууру булан, «+» бэлиэни туруоруҥ.*

Ньургуһун сибэкки

I. Ньургуһун – кэрэ сибэкки. Кини умнаһа ньаассын түүнэн бүрүллүбүт. Биэс эминньэхтээх бөдөҥ сибэккитэ сороҕор араҕас, сороҕор халлаан күөх буолар. Эминньэҕин төбөтүн диэки өҥө улам сырдаан иһэр. Ол иһин сибэккитэ олус нарын көрүҥнэнэр. Ньургуһун кэрэтин туһунан дьон-норуот элбэх ырыаны айар, хоһоону суруйар.

Ньургуһун Саха сиригэр саас кэлбитин кэрэһилиир. Ситэ ирэ илик тоҥ буору тобулу үүнэн тахсар бастакы хорсун сибэкки буолар. (59 тыл)

- *Туохтуур сирэй солбуйар ааты кытта ситмнэспит этиитин булуҥ. Бу этиини этии чилиэнинэн, саҥа чааһынан ырытыҥ.*

- *Бэлиэтэммит туохтууру ырытыҥ.*

II. Ньургуһун – эмтээх от. Умнаһа сүмэһиннээх буолар. Онтон эмп оҥорон, бааска, сүһүөх ыарыытыгар тутталлар. Ньургуһун угун айаххар уктаххына, айаҕыҥ бааһырыан сөп. Сүмэһинэ оннук күүстээх.

Ньургуһун биир сиргэ хас да сыл үүнэр. Ол иһин элбэх сыллаах үүнээйи дэнэр. Ол эрээри силистэри туура тардан ыллахха, ол сиргэ аны үүммэт. Дьон мээнэ үргүүр буолан, ньургуһун улам аҕыйаан иһэр. Билигин ньургуһуну Кыһыл кинигэҕэ киллэрдилэр. (59 тыл)

- *Буолбат хайааһыны көрдөрөр туохтууру булан, аннынан тардыҥ.*
- *Ааспыт бириэмэҕэ турар туохтууру ыйыҥ.*
- *Көмө туохтуур ситимин булан бэлиэтээҥ.*

Айылҕа уһуктуута.

Сир-дойду сибэккинэн симэнэр, ойуур – тыа күөх солко киэргэлин таҥнар, тупсар-киэркэйэр. Лаглаҕар лабаалаах хатыҥ барахсан үнүгэстэрэ тэрэйэ тыллан, күнтэн-күн ахсын эбии көҕөрөр. Саҥа тыллан тэрэйбит сэбирдэхтэринэн ааһар тыалга далбаатанар.

Айылҕа тиллэн, ырыаһыт чыычаахтар араас куолаһынан көрдөөх ырыаны тардаллар.

Күөрэгэй өрө күөрэйэн дьирибинээн тахсан, көй салгыҥҥа көтө-дайа сылдьан, ыллаан дьырылатар. Үрдүктэн үөрүү-дьол ырыатын түһэрэр. (В.Тарабукин) (57 тыл)

- *Хайааһыны дьүһүннүүр туохтууру булан, аннынан тардыҥ.*
- *Маҥнайгы этии тутаах чилиэннэрин булуҥ.*

Куобах

Саас хаар хараарыыта ойуурга үчүгэй. Туох барыта тиллибит курдук буолар. Ойуур иһэ чыычаах ырыатынан туолар. Күөх тыа кэтэҕэр ханна эрэ улар охсоро иһиллэр. Хаар уута үрүйэлэргэ түһэр. Үрүйэ уута үрэхтэри булар. Бу саҕана куобах өҥүн уларытар. Кини улам-улам хараара сатыыр. Ол аата сайыны көрсөр, өстөөхтөрүттэн дьүһүнүн уларытар-тэлэритэр.

Куобах – сэргэх кыыл. Тулатын кыраҕытык көрөр-истэр. Ол сыттаҕына, тыас тыаһаата. Куобах куотта. Ол тугуй? Баара-суоҕа ууллан эрэр хаар биир таммаҕа эбит. (72 тыл)

- *Паараласпыт туохтууру булан, аннынан тардыҥ.*
- *Бу туохтуур бириэмэтин ыйыҥ.*
- *Бэлиэтэммит тыллары састаабынан ырытыҥ.*

Алаас

Саха дьоно урут алааһынан тус-туспа тарҕанан олорор этэ. Алаас диэн киэӊ көнө сир аата. Онно сайын күөх от, араас сибэкки үүнэр. Сылгы-ынах мэччийэр. Оттон ходуһатын оттууллар.

Алаас бэйэтэ күөллээх, үрэхтээх. Онно сөтүөлүүллэр, балыктыыллар. Чугас ойуурдаах буолар. Оҕолор онно отоннууллар, улахан дьон бултууллар.

Алааска сайын аҕыйах ыал олорор, бу биһиги дэриэбинэбит курдук буолбатах. Онон оҕо эмиэ аҕыйах. Ол оннугар бары доҕордоһон бииргэ сылдьаллар, бииргэ оонньууллар. (65 тыл)

- *Икки аат тылы булан, көнө сурааһынынан тардыҥ.*
- *Икки даҕааһын ааты долгунунан бэлиэтээҥ.*
- *Икки туохтууру икки көнө сурааһынынан тардыҥ.*
- *Даҕааһын аат кэпсиирэ буолбут этиитин аннынан тардыҥ.*

Тииҥ өйө

Бүгүн хаарга кыракый кыыллар уонна көтөрдөр суолларын көрдүм. Олортон биир манныгы ааҕан биллим. Тииҥхаары тэһэ түһэн муохха киирбит. Онтон күһүн кистээбит икки эриэхэтин булан таһаарбыт. Олорун сонно сиэбит, мин хахтарын көрдүм. Онтон, уонча метр кэриҥин бараат, эмиэ умсубут. Хаарга эмиэ эриэхэ хаҕын хааллларбыт. Хас да метри баран баран, үсүһүн киирбит. Дьикти! Хаар халыҥ араҥатын курдат эриэхэни сытынан булан ылбыт. Мин тииҥ өйүн, сатабылын сөхтүм. (М.Пришвин) (65 тыл)

- *Бэлиэтэммит аат тыл падеһын суруйуҥ.*
- *Маҥнайгы этиини саҥа чааһынан ырытыҥ.*
- *Бэлиэтэммит туохтууру саҥа чааһын быһыытынан ырытыҥ.*

Критерии оценивания перевода текста

Отметка «5» ставится тогда, когда обучающийся получает ***81-100%*** от максимального количества баллов, если выполняет полный адекватный перевод:

- Владеет лексикой и терминологией предложенной темы;
- Анализирует грамотно структуру предложения с точки зрения грамматики;
- Правильно переводит изученные грамматические конструкции;
- Правильно, точно и полно передает содержание оригинала;
- Не нарушает норм русского языка при переводе.

Отметка «4» ставится тогда, когда обучающийся получает ***61-80%*** от максимального количества баллов, если выполняет полный адекватный перевод, соблюдая требования, но

допускает незначительные неточности в изложении материала и при демонстрации аналитических и проектировочных умений.

Отметка «3» ставится тогда, когда обучающийся получает ***39-60%*** от максимального количества баллов, если выполняет буквальный перевод, что приводит к искажению мысли, нарушению норм русского языка;

Отметка «2» ставится тогда, когда обучающийсяполучает ***<39%*** от максимального количества баллов, если не владеет навыками перевода;

- не ориентируется в основных понятиях;
- демонстрирует поверхностные знания;
- если в ходе ответа отсутствует самостоятельность в изложении материала, либо звучит отказ дать ответ;
- допускает грубые ошибки при выполнении заданий аналитического и проектировочного характера.

Министерство образования и науки РС (Я)
ГБПОУ РС (Я) «Ленский технологический техникум»

Государственное бюджетное профессиональное образовательное учреждение Республики Саха (Якутия) «Ленский технологический техникум»
Учебно методический совет
Протокол № 11
« 30 » июня 20 22 г.

Контрольно-оценочные средства для промежуточного контроля учебной дисциплины <u>ПОО.01 Родной язык: Якутский язык</u>
Основной профессиональной образовательной программы подготовки квалифицированных рабочих, служащих по профессии
<u>18.01.29 Мастер по обслуживанию магистральных трубопроводов</u>

Ленск 2022 год

Контрольно-оценочные средства учебной дисциплины **ПОО.01 Родной язык: Якутский язык** соответствуют рабочей программе дисциплины**,** разработанной на основе Федерального государственного образовательного стандарта (далее – ФГОС) по профессии 15.01.35 Мастер слесарных работ, утвержденного приказом Министерства образования и науки РФ от 09.12.2016 N 1576**.**

Организация-разработчик:

Государственное бюджетное профессиональное образовательное учреждение Республики Саха (Якутия) «Ленский технологический техникум»

Разработчик:

Захарова Нина Январиевна, преподаватель ГБПОУ РС(Я) «Ленский технологический техникум».

Рассмотрены и рекомендованы предметно – цикловой комиссией «Общепрофессиональных дисциплин»
Протокол № 11, от «29» июня 2022 г.

Председатель ПЦК ________ /Паршутина И.Л. /

1. Общие положения

Целью создания **Контрольно-оценочных средств (КОС)** является установление соответствия уровня подготовки обучающегося требованиям рабочей программы учебной дисциплины. Каждое оценочное средство обеспечивает проверку усвоения конкретных элементов учебного материала.

КОСы предназначены для определения уровня освоенных умений, усвоенных знаний и овладения компетенциями, т.е. способностью обучающегося применять знания, умения и личные качества в соответствии с задачами профессиональной деятельности.

Объектом применения КОС является измерение уровня достижения обучающимися установленных результатов обучения при проведении текущего, рубежного и промежуточного контроля успеваемости по дисциплине.

2. Паспорт контрольно-оценочных средств

2.1 Результаты освоения учебной дисциплины, подлежащие проверке

В результате освоения учебной дисциплины **ПОО.01 Якутский язык,** обучающийся должен обладать предусмотренными ФГОС освоенными умениями и усвоенными знаниями.

В результате контроля по освоению учебной дисциплины осуществляется комплексная проверка следующих умений и знаний, а также динамика освоения общих компетенций:

Результаты обучения: умения, знания и общие и профессиональные компетенции	**Показатели оценки результата**	**Форма оценивания**
Уметь:		
Уметь: ***У1.***читать слова и тексты, отвечать на вопросы;	Уметь отвечать и читать на якутском языке	*1 или 0 балл*
У2. правильно произносить звуки и интонировать повествовательные и вопросительные фразы,	Уметь правильно озвучивать якутскую речь	*1 или 0 балл*
У3. писать слоги, слова, предложения;	Уметь правильно писать по-якутски	*1 или 0 балл*
У 4. понимать относительно полно (общий смысл) высказывания на якутском языке в различных ситуациях общения;	Понимать смысл якутской речи	*1 или 0 балл*
У 5. описывать явления, события, излагать факты в письме личного и делового характера	Уметь описывать события, явления, факты	*1 или 0 балл*
У 6. заполнять различные виды анкет,	Уметь заполнять анкеты,	*1 или 0 балл*

сообщать сведения о себе в общепринятой форме;	сообщать сведения о себе	
У 7. аргументировать свою точку зрения по обсуждаемым темам;	Уметь аргументировать свою точку зрения	*1 или 0 балл*
У 8.вести диалог в ситуациях общения в бытовой, социокультурной и учебно-трудовой сферах, используя аргументацию, эмоционально-оценочные средства;	Уметь вести беседу	*1 или 0 балл*
У 9. рассказывать, рассуждать в связи с изученной тематикой, проблематикой прочитанных/прослушанных текстов; описывать события, излагать факты, делать сообщения; - создавать словесный социокультурный портрет своей страны на основе разнообразной страноведческой и культуроведческой информации;	Уметь рассказывать, рассуждать	*1 или 0 балл*
У 10. создавать словесный социокультурный портрет своей страны на основе разнообразной страноведческой и культуроведческой информации	Уметь создавать словесный социокультурный портрет своей страны	*1 или 0 балл*
У 11.использовать приобретенные знания и умения в практической и профессиональной деятельности, повседневной жизни.	Уметь использовать приобретенные знания и умения на практике	*1 или 0 балл*
Знать:		
31.основные особенности фонетической системы якутского языка	Знать особенности фонетической системы якутского языка	*1 или 0 балл*
З.2основные единицы грамматического уровня, а также алфавит, звукобуквенные соответствия, правила чтения;	Знать основные составляющие якутского языка	*1 или 0 балл*
З.3значения новых лексических единиц, связанных с тематикой предлагаемого этапа и с соответствующими ситуациями общения;	Понимать значение лексических единиц	*1 или 0 балл*
З.4языковой материал: идиоматические выражения, оценочную лексику, единицы речевого этикета, и обслуживающие ситуации общения в рамках изучаемых тем.	Знать языковой материал	*1 или 0 балл*

Коды проверяемых компетенций	Показатели оценки результата	Оценка (да / нет)
ОК1. Понимать сущность и социальную значимость своей будущей профессии, проявлять к ней устойчивый интерес	• Адекватная самооценка процесса и результата учебной и профессиональной деятельности; • Осведомленность о различных аспектах своей будущей профессии; • Участие в профессионально – значимых мероприятиях (НПК, конкурсах по профилю специальности и др.); • Повышение готовности к осуществлению	

	профессиональной деятельности;	
ОК 2. Организовывать собственную деятельность, исходя из цели и способов ее достижения, определенных руководителем.	Обоснованность выбора вида типовых методов и способов выполнения профессиональных задач; Адекватная самооценка уровня и эффективности организации собственной деятельности по защите информации; Соответствие подготовленного плана собственной деятельности по защите информации требуемым критериям; Рациональное распределение времени на все этапы решения задачи; Совпадение результатов самоанализа и экспертного анализа эффективности организации собственной деятельности по защите информации;	
ОК 3. Анализировать рабочую ситуацию, осуществлять текущий и итоговый контроль, оценку и коррекцию собственной деятельности, нести ответственность за результаты своей работы.	• Обоснованность выбора метода решения профессиональных задач в стандартных и нестандартных ситуациях; • Использование оптимальных, эффективных методов решения профессиональных задач; • Принятие решения за короткий промежуток времени;	
ОК 4. Осуществлять поиск информации, необходимой для эффективного выполнения профессиональных задач.	• Обоснованность выбора метода поиска, анализа и оценки информации, необходимой для постановки и решения профессиональных задач, профессионального и личностного развития; • Грамотное использование оптимальных, эффективных методов поиска, анализа и оценки информации; • Нахождение необходимой информации за короткий промежуток времени;	
ОК5. Использовать информационно-коммуникационные технологии в профессиональной деятельности.	• Обоснованность выбора информационно-коммуникационных технологий для совершенствования профессиональной деятельности; • Соответствие требованиям использования информационно-коммуникационных технологий; • Эффективное и грамотное использование информационно-коммуникационных технологий для совершенствования профессиональной деятельности;	
ОК6. Работать в команде, эффективно общаться с коллегами, руководством, клиентами.	Обоснованность выбора структуры плана профессионального и личностного развития; Соответствие подготовленного плана ожидаемым результатам; Рациональное распределение времени на все этапы самообразования, повышения квалификации; • Участие в профессионально – значимых мероприятиях (НПК, конкурсах по профилю специальности и др.);	

ДОК 2. Готовность уважительно относиться к ценностям, историческому наследию, культурным традициям народов Якутии.	• Уважительно относится к ценностям, историческому наследию, культурным традициям народов Якутии.	

За правильный ответ на вопросы или верное решение задачи выставляется положительная оценка – 1-0 баллов, в зависимости от уровня выполнения.

За не правильный ответ на вопросы или неверное решение задачи выставляется отрицательная оценка – 0 баллов.

Уровень оценки компетенций производится суммированием количества ответов «да» в процентном соотношении от общего количества ответов.

Шкала оценки образовательных достижений

Процент результативности (сумма баллов)	Оценка уровня подготовки	
	оценка компетенций обучающихся	оценка уровня освоения дисциплин;
90 ÷ 100	высокий	отлично
70 ÷ 89	повышенный	хорошо
50 ÷ 69	пороговый	удовлетворительно
менее 50	допороговый	неудовлетворительно

2.2 Формы контроля по учебной дисциплине

Элемент учебной дисциплины	Формы и методы контроля					
	Текущий контроль		Рубежный контроль		Промежуточная аттестация	
	Формы контроля	Проверяемые У, З	Формы контроля	Проверяемые У, З	Формы контроля	Проверяемые У, З
Введение	Практическая работа	У1-У11; З1-З4	Практические занятия	У1-У11; З1-З4	Зачет, дифф. зачет	У1-У11; З1-З4
Речевой этикет, межличностные отношения	Практическая работа	У1-У11; З1-З4	Практические занятия	У20, У21 З7	Зачет, дифф. зачет	У1-У11; З1-З4
Окружающая среда (природа, повседневная жизнь, досуг, условия жизни, навыки общественной жизни).	Практическая работа	У1-У11; З1-З4	Практические занятия	У1-У11; З1-З4	Зачет, дифф. зачет	У1-У11; З1-З4
Профессиональные навыки и умения в общественной жизни	Практическая работа	У1-У11; З1-З4	Практические занятия	У1-У11; З1-З4	Зачет, дифф. зачет	У1-У11; З1-З4

2.3 Оценка освоения учебной дисциплины

Проверка знаний, обучающихся осуществляется с помощью выполнения практических заданий, тестов. Применение теста позволяет рефлексивно закрепить изучаемый материал, при этом избежать завышения итоговой оценки.

III. Задачи тестирования: эффективно использовать во время урока; включить в активную учебную деятельность обучающихся (100%); повысить интерес обучающихся к изучаемому предмету и профессии в целом.

IV. Оценка уровня усвоения изученного материала складывается из совокупности оценок выполненных практических работ.

2.4. Контрольно-измерительные материалы

Промежуточный контроль

Контрольная работа

1 вариант

1 эрчиллии. Добавьте окончание притяжательного имени.

Мин убай... кингэааҕар. Кини быраат... хоһоон суруйар. Мин оҕо... музыканы истэр. Кини кинигэ... бу сытар. Кини эбэ... дьиэҕэ олорор. Эн эдьиий... университекка үөрэнэр. Эн бэргэһэ... маҥан өҥнөөх. Кини аҕа... үлэлиир.

2 эрчиллии. Ответьте на вопросы.

1. Эн аатыҥ кимий? -
2. Эн хас саастааххын? -
3. Эн ханна үөрэнэҕин? -
4. Аҕаҥ аата кимий? -
5. Ийэҥ аата кимий? -
6. Эн ханнык куоракка олороҕун? -

3 эрчиллии. Напишите прописью на якутском языке количественные числительные.

18, 21, 56, 62, 489, 233, 367, 2019, 6213, 18231.

4 эрчиллии. Напишите прописью на якутском языке порядковые числительные.

11, 1, 31, 78, 99, 136, 241.

5 эрчилли. Переведите на русский язык.

Кини улахан, хара харахтаах. Хотой күүстээх атахтаах, сытыы тыҥырахтаах. Балтым уһун баттахтаах. Мин табаарыһым Ваня – спортсмен. Ленскэй куорат Лена өрүскэ турар. Мин куораппын таптыыбын. Мин дьиэ кэргэним иллээх. Эһэм ыты аһатта. Аҕам түөрт улахан

балыгы туппут. Мирнэй оройунугар алмасс хостууллар. Ленскэй оройуонугар нефть, газ хостууллар. Москва – мин дойдум киин куората. Кыһыл болуоссакка Кремль, мавзолей баар.

2 вариант

1 эрчиллии. Добавьте окончание притяжательного имени.

Мин эһэ... телевизор көрөр. Кини убай... хоһоон суруйар. Мин балты... музыканты истэр. Кини кинигэ... бу сытар. Эн эбэ... дьиэҕэ олорор. Кини эдьиий... университекка үөрэнэр. Кини бэогэһэ... иаҥан өҥнөөх. Мин аҕа... үлэлиир.

2 эрчиллии. Ответьте на вопросы.

1. Эн аатыҥ кимий? -

2. Эн хас саастааххын? -

3. Эн ханна үөрэнэҕин? -

4. Аҕаҥ аата кимий? -

5. Ийэҥ аата кимий? -

6. Эн ханнык куоракка олороҕун? -

3 эрчиллии. Напишите прописью на якутском языке количественные числительные.

17, 31, 46, 52, 289, 543, 466, 466, 2019, 7485, 24365.

4 эрчиллии. Напишите прописью на якутском языке порядковые числительные.

21, 1, 41, 65, 77, 123, 269.

5 эрчилли. Переведите на русский язык.

Кини уһун, хара баттахтаах. Хотой күүстээх атахтаах, сытыы тыҥырахтаах. Ойуурга тиит мас үүнэр. Мин табаарыһым Коля музыкант. Мирнэй куорат биһиги куораппытыттан чугас турар. Мин куораппын таптыыбын. Мин саха тылын үөрэтэбин. Эһэм ыты аһатта. Аҕам түөрт улахан балыгы туппут. Якутскай куорат Саха Сирин киин куората. Ленскэй оройуонугар нефть, газ хосттуллар. Үлэһит буоллаххына эн Москва куоракка сылдьыаҥ. Кыһыл болуоссакка Кремль, мавзолей баар.

3 вариант

1 эрчиллии. Добавьте окончание притяжательного имени.

Эн эбэ... телевизор көрөр. Кини эдьиий... хоһоон суруйар. Мин балты... музыканы истэр. Эн кинигэ... бу сытар. Кини эһэ... дьиҕэ олорор. Кини эдьиий... университекка үөрэнэр. Мин суумка... хара өҥнөөх. Эн аҕа... үлэлиир.

2 эрчиллии. Ответьте на вопросы.

1. Эн аатыҥ кимий? -

2. Эн хас саастааххын? -

3. Эн ханна үөрэнэҕин? -

4. Аҕаҥ аата кимий? -

5. Ийэҥ аата кимий? -

6. Эн ханнык куоракка олороҕун? -

3 эрчиллии. Напишите прописью на якутском языке количественные числительные.

18, 51, 38, 87, 154, 623, 999, 2019, 6487, 46523.

4 эрчиллии. Напишите прописью на якутском языке порядковые числительные.

31, 1, 21, 26, 99, 147, 239.

5 эрчилли. Переведите на русский язык.

Аҕам күүстээх илиилээх. Хотой күүстээх атахтаах, сытыы тыҥырахтаах. Манна элбэх саҥа дьиэни туппуттар. Мин табаарыһым Коля спортсмен. Эн балтыҥ хоһун хомуйар. Мин Ленскэй куораппын таптыыбын. Мин нуучча тылын үөрэтэбин. Ийэм киэһээҥи аһы астыыр. Аҕам биир куобаҕы туппут. Якутская куорат Саха Сирин киин куората. Енскэй оройуонугар нефть, газ хостууллар. Мин үөрэхпин икки сыланан бүтэрэбин. Кыһыл болуоссакка Кремль, мавзолей баар.

Эталон ответов.

1 вариант.

1 эрчиллии. Добавьте аффиксы притяжательного имени

Мин убай... кинигэ ааҕар.- Мой брат читает книгу. Кини быраат... хоһоон суруйар.- Его брат пишет стихи. Мин оҕом музыканы истэр. – Мой ребенок слушает музыку. Кини кинигэ.... бу сытар.- Его книга вот лежит. кини эбэ... дьиэҕэ олорор. – Его бабушка сидит дома. Эн эдьиий... университетка үөрэнэр.- Твоя старшая сестра учится в университете. Эн бэргэһэ... маҥан өҥнөөх. – Твоя шапка имеет белый цвет. кини аҕа... үлэлиир.- Его отец работает.

2 эрчиллии. Ответьте на вопросы.

1. Эн аатыҥ кимий?- Как твое имя?

2. Эн хас саастааххын?- Сколько тебе лет?

3. Эн ханна үөрэнэҕин?- Где ты учишься?

4. Аҕаҥ аата кимий?- Как твоего отца?

5. Ийэҥ аата кимий?- Как зовут твою маму?

6. Эн ханнык куоракка олороҕун?- В каком городе ты живешь?

3 эрчиллии. Напишите прописью на якутском языке количественные числительные.

18- уон аҕыс, 21- сүүрбэ биир, 56 – биэс уон алта, 62= алта уон икки, 489 – түөрт сүүс аҕыс уон тоҕус, 233- икки сүүс отут үс, 367- үс сүүс алта уон сэттэ, 2019- икки тыһыынча уон тоҕус, 6213- алта тыһыынча икки сүүс уон үс, 18231- уон аҕыс тыһыынча икки сүүс отут биир.

4 эрчиллии. Напишите прописью на якутском языке порядковые числительные.

11- уон биирис, 1- бастакы, маҥнайгы, 31- отут биирис, 78- сэттэ уон ахсыс, 99-тоҕус уон тхсус, 136-сүүс отут алтыс, 241- икки сүүс түөрт уон биирис.

5 эрчиллии. Переведите на русский язык.

Кини улахан, хара харахтаах. – У него большие черные глаза. Хотой күүстээх атахтаах, сытыы тыҥырахтаах.- У орла сильные ноги, острые когти. Балтым уһун баттахтаах. – У моей младшей сестры длинные волосы. Мин табаарыһым Ваня- спортсмен. -Мой товарищ Ваня – спортсмен. Ленскэй куорат Лена өрускэ турар.- Город Ленск расположен на берегу реки Лена. Мин куораппын таптыыбын – Ялюблю мой город. Мин дьиэ дьиэ кэргэним иллээх. – Моя семья дружная. Эһэм ыты аһатта. – Мой дедешка покормил собаку. Аҕам түөрт улахан балыгы туппут.- Мой отец поймал четыре большие рыбы. Мирнэй куоракка алмаас хостууллар. – В городе Мирный добывают алмазы. Ленскэй оройуонугар нефть, газ хостууллар.- В Ленском районе добывают нефть, газ. Москва- мин доцдум киин куората. – Москва – столица моей родины. Кыһыл болуоссакка Кремль, мавзолей баар.- На Красной площади имеется Кремль, мавзолей.

2 вариант.

1 эрчиллии. Добавьте аффиксы притяжательного имени

Мин эһэ... телевизор көрөр.- Мой дедушка смотрит телевизор. Кини убай... хоһоон суруйар.- Его брат пишет стихи. Мин балты... музыканы истэр.- Моя младшая сестра слушает музыку. Кини кинигэ.... бу сытар.- Его книга вот лежит. Эн эбэ... дьиэҕэ олорор. – Твоя бабушка сидит дома. Кини эдьиий... университетка үөрэнэр.- Его старшая сестра учится в университете. Кини бэргэһэ... маҥан өҥнөөх. – Его шапка имеет белый цвет. Мин аҕа... үлэлиир.- Мой отец работает.

2 эрчиллии. Ответьте на вопросы.

1. Эн аатыҥ кимий?- Как твое имя?

2. Эн хас саастааххын?- Сколько тебе лет?

3. Эн ханна үөрэнэҕин?- Где ты учишься?

4. Аҕаҥ аата кимий?- Как твоего отца?

5. Ийэҥ аата кимий?- Как зовут твою маму?

6. Эн ханнык куоракка олороҕун?- В каком городе ты живешь?

3 эрчиллии. Напишите прописью на якутском языке количественные числительные.

17 – уон сэттэ, 31 –отут биир, 46 – түөрт уон алта, 52 – биэс уон икки, 289 – икки сүүс аҕыс уон тоҕус, 543 – биэс сhhс тhҕрт уон үс, 466 – түөрт сүүс алта уон алта, 2019 – икки тыһыынча уон тоҕус, 7485 – сэттэ тыһыынча түөрт сүүс аҕыс уон биэс, 24365 – суурбэ түөрт тыһыынча үс сүүс алта уон биэс.

4 эрчиллии. . Напишите прописью на якутском языке порядковые числительные.

21- сүүрбэ биирис, 1 – маҥнайгы, бастакы, 41 түөрт уон биирис, 65- алта уон бэһис, 77- сэттэ уон сэттис, 123 – сүүс сүүрбэ үһүс, 269 – икки сүүс алта уон тохсус.

5 эрчиллии. Переведите на русский язык.

Кини уһун хара баттахтаах- У нее длинные черные волосы. Хотой күүстээх атахтаах, сытыы тыҥырахтаах.- У орла сильные ноги, острые когти. Ойуурга тиит мас үүнэр. – в лесу растет лиственница. Мин табаарыһым Коля музыкант – Мой товарищ Коля музыкант. Мирнэй куорат биьиги куораппытыттан чугас турар. – Город Мирный расположен близко от нашего города. Мин куораппын таптыыбын. – Я люблю свой город. Мин саха тылын үөрэтэбин. – Я изучаю якутский язык. Эһэм ыты аһатта. – Мой дедешка покормил собаку. Аҕам түөрт улахан балыгы туппут.- Мой отец поймал четыре большие рыбы. Якутскай куорат Саха Сирин киин куората.- Город Якутск- столица Якутии. Ленскэй оройуонугар нефть, газ хостууллар.- В Ленском районе добывают нефть, газ. Үлэһит буоллаххына эн Москва куоракка сылдьыаҥ.- Когда станешь работником, ты съездишь в город Москва.

3 вариант

1 эрчиллии. Добавьте аффиксы притяжательного имени.

Эн эбэ... телевизор көрөр.- Твоя бабушка смотрит телевизор. Кини эдьиий... хоһоон суруйар.-Его сестра пишет стихи. Мин балты... музыканы истэр.- Моя младшая сестра слушает музыку. Эн кинигэ... бу сытар.-Вот лежит твоя книга. Кини эһэ... дьиэҕэ олорор. Его дедушка сидит дома. Кини эдьиий... университетка үөрэнэр.- Его старшая сестра учится в университете. Мин суумка... хара өҥнөөх.- Моя сумка имеет черный цвет.Эн аҕа... үлэлиир.- Твой отец работает.

2 эрчиллии. Ответьте на вопросы.

1. Эн аатыҥ кимий?- Как твое имя?
2. Эн хас саастааххын?- Сколько тебе лет?
3. Эн ханна үөрэнэҕин?- Где ты учишься?
4. Аҕаҥ аата кимий?- Как твоего отца?
5. Ийэҥ аата кимий?- Как зовут твою маму?
6. Эн ханнык куоракка олороҕун?- В каком городе ты живешь?

3 эрчиллии. Напишите прописью на якутском языке количественные числительные.

18- уон аҕыс, 51-биэс уон биир, 38-отут аҕыс, 87-аҕыс уон сэттэ, 154-сүүс биэс уон түөрт, 623- алта сүүс сүүрбэ үс, 999- тоҕус сүүс тоҕус уон тоҕус, 2019-икки тыһыынча уон тоҕус, 6487- алта тыһыынча түөрт сүүс аҕыс уон сэттэ, 46523-түөрт уон алта тыһыынча биэс сүүс сүүрбэ үс.

4 эрчиллии. Напишите прописью на якутском языке порядковые числительные.

31=отут биирис, 1-маҥнайгы, бастакы, 21-сүүрбэ биирис, 26-сүүрбэ алтыс, 99-тоҕус уон тохсус, 147-сүүс түөрт уон сэттис, 239-икки сүүс отут тохсус .

5. эрчиллии. Переведите на русский язык.

Аҕам күүстээх илиилээх.- У моего отца сильные руки. Хотой күүстээх атахтаах, сытыы тыҥырахтаах.- У орла сильные ноги, острые когти. Манна элбэх саҥа дьиэ туппуттар.- Здесь построили много новых домов. Мин табаарыһым Коля спортсмен.- Мой товарищ Коля спортсмен. Эн балтыҥ хоһун хомуйар.- Твоя младшая сестра убирает комнату. Мин Ленскэй куораппын таптыыбын.- Я люблю мой город Ленск. Мин нуучча тылын үөрэтэбин.- Я изучаю русский язык. Ийэм киэһээҥҥи аһы астыыр.- Моя мама готовит ужин. Аҕам биир куобаҕы туппут.- Мой отец добыл одного зайца. Якутскай куорат Саха Сирин киин куората.- Город Якутск- столица Якутии. Ленскэй оройуонугар нефть, газ хостууллар.- В Ленском районе добывают нефть, газ. Мин үөрэхпин икки сылынан бүтэрэбин.- Я учебу окончю через два года. Кыһыл болуоссакка Кремль, мавзолей баар.- На Красной площади имеется Кремль, мавзолей.